

Katri Nousiainen

Kirjastopalvelut ikäihmisten hyvinvoinnin edistäjänä

Esimerkkinä kirjallisuusteemaiset muistelutuokiot

Kirjastopalvelut ikäihmisten hyvinvoinnin edistäjänä

Esimerkkinä kirjallisuusteemaiset muistelutuokiot

Katri Nousiainen
Opinnäytetyö
Syksy 2020
Kirjasto- ja tietopalvelualan
tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Kirjasto- ja tietopalveluala

Tekijä(t): Katri Nousiainen

Opinnäytetyön nimi: Kirjastopalvelut ikäihmisten hyvinvoinnin edistäjänä

Työn ohjaaja: Ulla Virranniemi, Jorma Niemitalo & Teija Harju

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2020

Sivumäärä: 61 + 2

Tämän opinnäytetyön aiheena on kirjasto- ja vanhustalpalveluiden yhteistyö. Opinnäytetyö on toiminnallinen ja toteutettiin kahtena tapahtumana ikäihmisten tehostetun palveluasumisen yksikössä. Tapahtumat olivat kirjallisuusteemaisia muistelutuokioita, joiden aiheena oli sadut.

Opinnäytetyön toiminnallisen osuuden tarkoituksena oli saada käsitys siitä, mitä tällaisen kirjastojen- ja vanhustalpalveluiden yhteistyön toteuttaminen konkreettisesti vaatisi, eli millaisia asioita tulisi ottaa esimerkiksi suunnittelussa huomioon ja kuinka paljon resursseja se vaatisi. Tarkoituksena on, että raporttia tapahtumien suunnittelusta ja toteutuksesta voidaan käyttää uudelleen uusien tapahtumien mallina tai inspiraationa.

Opinnäytetyössä pyrin tuomaan esiin, miten kirjasto voi vaikuttaa ikäihmisten hyvinvointiin. Selvitin muun muassa, millaisia kirjasto- ja vanhustalpalveluiden yhteistyön muotoja on jo olemassa ja mitä palveluita kirjastot tarjoavat ikäihmisille. Lisäksi pohdin, miten näitä palveluita ja yhteistyön muotoja voidaan kehittää edelleen, esimerkiksi jo olemassa olevia palveluita esikuvana käyttäen.

Tietoperustassa käyn läpi Suomen ikärakenteen muutosta ja siihen liittyvää palvelutarpeiden muutosta kirjastoissa. Puhun ikäihmisten asemasta yhteiskunnassa, esimerkiksi heidän oikeudestaan hyvään elämänlaatuun ja toimintakykyyn. Kartoitan myös niitä ikäihmisten erityispiirteitä, jotka vaikuttavat heidän asiakkuuteensa kirjastoissa. Käyn läpi kirjaston tehtäviä ja arvoja sekä kirjastojen palveluvalikoimaa, etenkin ikäihmisten näkökulmasta tarkastellen. Lisäksi käyn läpi lukemisen hyötyjä ihmisille yleensä ja erityisesti ikäihmisille sekä satujen lukemisen hyötyjä.

Toteutetut tapahtumat onnistuivat hyvin, vaikka kehitettävääkin vielä jäi. Tapahtumat ovat kuitenkin toteutettavissa sellaisenaan uudestaan tai suunnitelmia voi käyttää mallina erilaisten ikäihmisille toteutettavien tapahtumien järjestämisessä.

Asiasanat: kirjastopalvelut, muistelu, sadut, lukeminen, esteettömyys, saavutettavuus, hyvinvointi, elämänlaatu

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Library and Information Services

Author(s): Katri Nousiainen

Title of thesis: Library services as a promoter of well-being among the elderly

Supervisor(s): Ulla Virranniemi, Jorma Niemitalo & Teija Harju

Term and year when the thesis was submitted: Fall 2020 Number of pages: 61 + 2

The topic of this theses was completed as collaboration between the library services and the services for the elderly. This is a practice-based thesis and was implemented by organizing two events in a home for the elderly. The events were literature themed reminiscing happenings. The topic of these events was fairy tales.

The practice-based section of the theses centered around what it would take for the library services and the services for the elderly to collaborate such as what sort of things would have to be taken into account and what resources would be needed. The point is that the report of the events can be used as a template or inspiration for future events.

The main purpose of this thesis was to show how library services can improve the well-being of the elderly by offering them different types of services. During the thesis process it was discovered what sort of collaborations between the library services and the services for the elderly already exist and what sort of services libraries offer to the elderly. In the thesis it was also discussed how these services might be improved.

The events turned out to be successful; nevertheless, they could still be improved. The events can be reimplemented and the plans can be used as a model for different types of events for the elderly customers.

Keywords: library services, reminiscing, fairy tales, reading, accessibility, well-being, quality of life

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	IKÄIHMISIIN LIITTYEN.....	7
2.1	Väestörakenne ja kirjastoihin kohdistuva palvelutarpeiden muutos.....	7
2.2	Ikäihmisten palveluasuminen	9
2.3	Elämänlaatu ja toimintakyky.....	9
2.4	Ikäihmisten erityispiirteet kirjaston asiakkaina ja väestöryhmänä.....	11
3	KIRJASTOT YHTEISKUNNASSA	15
3.1	Kirjaston tehtävä ja tavoite	15
3.2	Kirjaston palvelut ja tapahtumat	17
3.3	Kirjaston palvelut ja tapahtumat erityisesti ikäihmisille	18
3.3.1	Kirjasto, esteettömyys ja saavutettavuus	18
3.3.2	Tapahtumat ikäihmisille kirjastossa.....	22
3.3.3	Kirjaston kotipalvelu, palvelut yhteisöille sekä kirjastopisteet palvelukeskuksissa	23
3.3.4	Kirjastoautotoiminnasta.....	27
3.3.5	Laitoskirjastotoiminta ikäihmisille	29
3.3.6	Celia ja Viittomakielinen kirjasto.....	30
4	LUKEMISEN HYÖDYT	32
4.1	Lukemisen hyödyt erityisesti ikääntyville	35
4.2	Lukemisen hyödyt erityisesti satuihin liittyen	37
5	TOIMINNALLISEN OSUUDEN JA OPINNÄYTETYÖN TAUSTOITUS.....	39
5.1	Miksi valitsin tämän aiheen ja miksi toiminnallinen opinnäytetyö.....	39
5.2	Miksi tapahtuman aiheeksi valikoitui sadut ja materiaalien hakeminen	42
5.3	Lopullinen toimeksiantaja ja suunnitelman muokkaaminen	44
6	TOIMINNALLISEN OSUUDEN KUVAUS	46
6.1	Kirjallisuusteemaisten muistelutuokioiden suunnittelu	46
6.2	Kirjallisuusteemaisten muistelutuokioiden toteutus	48
6.3	Tapahtumien toteutuksen aikana esiin nousseita asioita.....	51
7	POHDINTA	54
	LÄHTEET.....	56
	LIITTEET	62

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä pohdin kirjasto- ja vanhuspalveluiden yhteistyötä. Kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, jonka toiminnallisen osuuden toteutin kahtena tapahtumana vuoden 2019 lopussa eräässä ikäihmisten tehostetun palveluasumisen yksikössä. Tapahtumat olivat kirjallisuusteemaisia muistelutuokiota, joiden aiheena oli sadut.

Opinnäytetyön toiminnallisen osuuden tarkoituksena oli saada konkreettinen käsitys siitä, mitä tällaisen kirjastojen- ja vanhuspalveluiden yhteistyön toteuttaminen vaatisi, eli millaisia asioita tulisi ottaa esimerkiksi suunnittelussa huomioon ja kuinka paljon resursseja se vaatisi. Tarkoituksena on, että samaa mallia voidaan käyttää uudelleen uusien tapahtumien mallina tai inspiraationa.

Pohdin opinnäytetyössä, miten kirjasto voi vaikuttaa ikäihmisten hyvinvointiin. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millaisia kirjaston- ja vanhuspalveluiden yhteistyön muotoja on jo olemassa ja mitä palveluita kirjastot tarjoavat ikäihmisille. Pohdin, miten palveluja voidaan kehittää edelleen, esimerkiksi olemassa olevia palveluita mallina käyttäen.

Tietoperustassa käyn läpi Suomen ikärakenteen muutosta ja siihen liittyvää palvelutarpeiden muutosta kirjastoissa. Puhun ikäihmisten asemasta yhteiskunnassa, esimerkiksi oikeudesta hyvään elämänlaatuun ja toimintakykyyn. Kartoitan myös niitä ikäihmisten erityispiirteitä, jotka vaikuttavat heidän asiakkuuteensa kirjastoissa. Käyn läpi kirjaston tehtäviä ja arvoja sekä kirjastojen palveluvalikoimaa, etenkin ikäihmisten näkökulmasta tarkastellen. Lisäksi käyn läpi lukemisen hyötyjä ihmisille yleensä ja ikäihmisille erityisesti sekä satujen lukemisen ja kuulemisen hyötyjä.

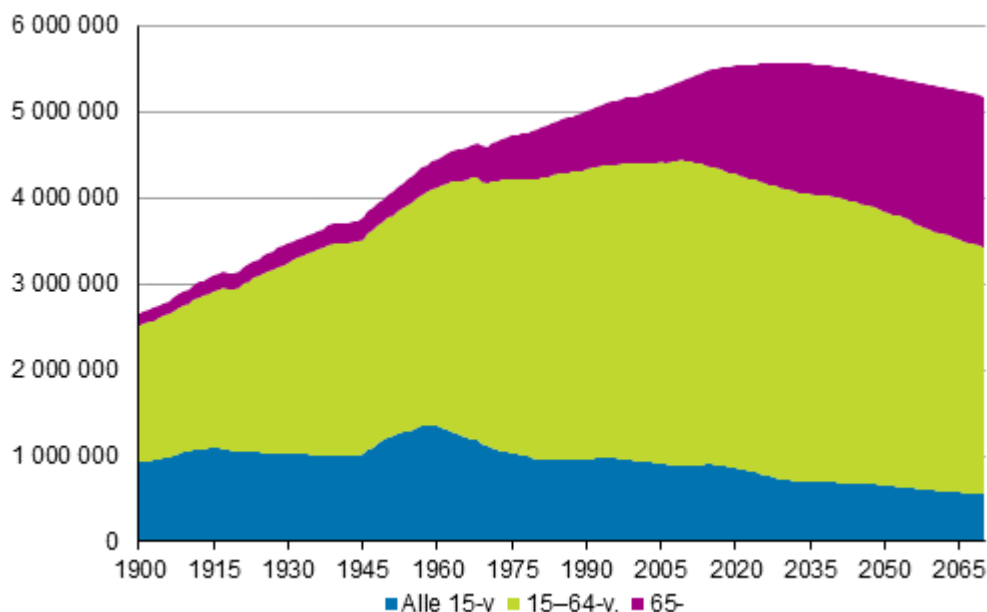
Vanhuspalvelut ja ikäihmisten elämänlaatu ovat olleet usein otsikoissa viime vuosina, joten aihe on ajankohtainen. Ikäihmisten hyvinvointia voivat tukea monet eri toimijat vanhuspalveluiden ulkopuolellakin ja kirjasto voi olla yksi tällainen toimija. Kirjaston tarkoitus on tarjota palveluitaan koko väestölle, ei vain ”nuorille, reippaille itsepalveluasiakkaille”, Laaksoa (2010, 8) lainatakseni. Kirjasto tarjoaa jo monenlaisia palveluita, joita ikäihmiset voivat hyödyntää, mutta varaa kehittämiselle selvästi vielä löytyy.

2 IKÄIHMISIIN LIITTYEN

Seuraavassa puhun väestörakenteen muutoksesta sekä palvelutarpeiden muutoksesta kirjastoissa. Tuon siis esiin, miksi juuri ikäihmisille suunnattuihin palveluihin panostaminen on nyt ja tulevaisuudessa tärkeää. Käyn myös hieman läpi ikäihmisten palveluasumisen muotoja ja millaisia tapahtumia heille niissä järjestetään. Lisäksi puhun hieman laajemmin ikäihmisten elämänlaadusta ja toimintakyvystä. Pyrin valottamaan, millaisia osa-alueita nämä termit pitävät sisällään ja miten näihin asioihin voi käytännössä vaikuttaa. Lisäksi käyn läpi ikäihmisten erityispiirteitä kirjastojen asiakkaina. Tarkoitukseni on tuoda esiin asioita, jotka saattavat vaikuttaa siihen, miten ja millaisia palveluita ikäihmisille voidaan järjestää kirjastopalveluiden puolesta.

2.1 Väestörakenne ja kirjastoihin kohdistuva palvelutarpeiden muutos

Väestörakenteen vanheneminen on merkittävin väestörakenteen muutos Suomessa (Hagerlund 2019, viitattu 19.11.2020). Tilastokeskuksen tilastot tilanteesta tähän saakka ja ennuste tästä eteenpäin näyttävät, että yli 65-vuotiaiden määrä koko väestöstä on ollut ja tulee olemaan jatkuvassa kasvussa. Eli ikäihmisten osuus väestöstä kasvaa edelleen voimakkaasti ja he tulevat olemaan yhä suurempi osa Suomen väestöä myös tulevaisuudessa. Väestöliiton (2019, viitattu 19.11.2020) mukaan samalla kun ikärakenne muuttuu suomalaiset myös elävät yhä pidempään ja terveempinä. (Tilastokeskus 2018, viitattu 19.11.2020.)

Kuvio 1: Väestö iän mukaan 1900–2018 ja ennustettu 2019–2070 (Tilastokeskus 2019, viitattu 19.11.2020)

Väestön ikääntyminen on myös haaste kirjastoille, koska ikääntyvien erityispalveluille on aiempaa enemmän kysyntää. Kirjaston asiakkaiden palveluntarve on myös jatkuvassa muutoksessa. Mikäli asiakkaat eivät pääse sairauden, vamman tai korkean iän vuoksi kiinteään kirjastoon asioimaan, on kirjastopalveluita tarjottava myös kotiin, sillä kaikille kuntalaisille on tarjottava tasapuolinen mahdollisuus käyttää kirjaston palveluja. Yhdenvertaisuuden, saavutettavuuden ja esteettömyyden edistäminen ovat tärkeitä tehtäviä kirjastopalvelujen ja ikääntyvien asiakkaiden kannalta. Useat tutkimukset osoittavat kulttuurin harrastamisen vaikuttavan myönteisesti ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen. (Tuohino 2008, 4.)

Ikäihmisten lukumäärän kasvu tuottaa haasteita muun muassa kirjastojen kotipalvelu- ja kirjastoautotoiminnalle. Laakso (2010, 10) toteaa, että esimerkiksi kirjaston kotipalveluja käyttävät asiakkaat tulevat olemaan myös entistä koulutetumpia ja kielitaitoisempia sekä tottuneempia saamaan ja vaatimaan erilaisia palveluita. Kyöstiö (2011, 380) painottaa, että kirjastot ovat avainasemassa, mitä tulee kaikenikäisten ihmisten erilaisten lukutaitojen ja luku-harrastuksen tukemiseen. Hän huomauttaa, että monet ikäihmiset eivät mitenkään pääse kiinteään kirjastoon ja siksi kirjastoauto voi olla heille ainoa mahdollinen kirjasto. Tämä on yksi tärkeä asia muistaa, kun suunnitellaan esimerkiksi kirjastoautoja sekä niiden pysäkkejä ja aikatauluja.

Esimerkiksi muistisairaavat tarvitsevat räätälöityjä erityispalveluita. Tällöin tarvitaan yhteistyötä muun muassa asiakkaiden löytämiseen ja kohtaamiseen sekä palveluiden kehittämiseen ja organisoimiseen. Toisin sanoen tulevaisuudessa kirjastojen tulee tehdä yhä kiinteämpää yhteistyötä erilaisten laitosten henkilökunnan ja päättäjien kanssa, muiden kulttuuritoimijoiden kanssa sekä eri kirjastojen ja kirjaston eri yksiköiden välillä. Myös oppilaitokset ja vapaaehtoiset kannattaa ottaa huomioon. Kirjaston asiakkaille tärkeintä on kuitenkin se, että ”kirjaston kokoelmat avataan hänen käyttöönsä hänelle itselleen sopivalla tavalla.” (Kirvesoja 2009, 50, 53.)

2.2 Ikäihmisten palveluasuminen

Ikäihmisille, jotka eivät voi enää asua ”omassa kodissaan” on olemassa erilaisia asumisvaihtoehtoja. On olemassa muun muassa hoivakoteja, palvelutaloja ja senioritaloja. Näitä asumispalveluyksiköitä on sekä kunnilla että yksityisellä puolella. Asukkaalla saattaa olla yksikön sisällä oma asunto tai oma huone. (HelsinginSeutu.fi 2019a, viitattu 28.11.2020 : HelsinginSeutu.fi 2019b, viitattu 28.11.2020.)

Yksiköiden palveluiden laajuus vaihtelee avustetusta asumisesta täyshoitoon. Näissä yksiköissä voi olla asukkaille tarjolla ohjelmaa ja palveluita laidasta laitaan. Usein tarjolla voi olla ainakin muisteluokioita, musiikkia, teatteriesityksiä ja liikuntaa. Ohjelma voi olla yksikön työntekijöiden järjestämää tai paikalle voi tulla yhteistyökumppaneita vetämään ohjelmaa. Joissain paikoissa ohjelmaa on enemmän, toisaalla vähemmän. Myös asiakkaan kunto voi vaikuttaa hänen kykyynsä osallistua aktiviteetteihin. (HelsinginSeutu.fi 2019a, viitattu 28.11.2020; HelsinginSeutu.fi 2019b, viitattu 28.11.2020; Niemitalo 2020a)

2.3 Elämänlaatu ja toimintakyky

”Jos on mahdollista saada vanhoille ihmisille hyvä elämä, miksi tyytyisimme vain keskinkertaiseen?” (Räsänen & Valvanne 2017, 25.)

Vanhustyössä tavoitteena on muun muassa edistää ikäihmisten elämänlaatua ja hyvinvointia, omia voimavaroja ja toimijuutta (Räsänen & Valvanne 2017, 39). Räsänen (2018, 38-39) toteaa, etteivät fyysinen perushoito, puhtaus, vaatteet ja ruoka riitä hyvän elämänlaadun tekijöiksi tai elämän mer-

kitykseksi. Erityisesti muistisairaille vanhuksille päivittäisen, ”ihan tavallisen” arjen toiminnan järjestäminen on tärkeää toimintakyvyn edistämiseksi. Muuten arki koostuu herkästi ”odottelusta, yksitoikkoisesta istuskelusta tai jopa vuoteessa olemisesta”. Riittävä määrä itselle mielekästä tekemistä saa iäkkään ihmisen kokemaan elämänlaatunsa paremmaksi verrattaessa heihin, joilla ei ole tekemistä. Tekemisen ei tarvitse olla muiden mielestä hyödyllistä tai tärkeää, oleellista on, että vanhus itse kokee toiminnan kiinnostavaksi tai mukavaksi. Vanhemmille ihmisille on myös tärkeää tehdä itselle tuttuja asioita. Toimintaa suunniteltaessa on syytä ottaa huomioon esimerkiksi vanhuksen omat mielenkiinnon kohteet, kulttuurin kuluttamisen tavat, sukupuoli, ihmisten erilaisuus ja yksilöllisyys sekä muut tarpeet. Arkitekeminen ja tapahtumat antavat jotain odotettavaa ja katkaisevat tapahtumattomuutta. Myös Räsänen & Valvanne (2017, 26) toteavat useiden tutkimusten osoittavan, että ”hyväkään hoidon laatu ei tuota hyvää elämänlaatua asiakkailleen, ellei siihen sisälly lisäksi sosiaalista vuorovaikutusta ja hyvää kohtelua.”

Elämänlaatu on omakohtaista, mutta se on myös mitattavissa. Elämänlaatu koostuu neljästä ulottuvuudesta: fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja ympäristöulottuvuus. Fyysiseen ulottuvuuteen kuuluvat muun muassa itselle riittävä terveys ja toimintakyky sekä virikemaailma. Psyykkiseen ulottuvuuteen kuuluvat esimerkiksi positiivinen kuva itsestä, arvostus sekä ilo ja onnellisuus. Sosiaalista ulottuvuutta luovat ihmissuhteet ja niihin liittyvät vuorovaikutus ja toimeentulo sekä rooli omassa elämässä, omissa yhteisöissä ja koko yhteiskunnassa. Kyse on siis muun muassa vuorovaikutuksesta, kunnioituksesta, keskustelusta, kohtelusta ja kuuntelusta. Ympäristöulottuvuus pitää sisällään elinympäristön ja sen ilmapiirin sekä niihin liittyvät palvelut. Elämänlaatu ei riipu yksilön iästä tai kunnosta, mutta eliniän pidentymisen takia vanhuus on joillekin hyvä elämänvaihe, toisille enimmäkseen kielteinen. Asioiden tärkeysjärjestys yleensä muuttuu elämän aikana, mutta elämänlaadun ulottuvuuksille on eduksi, jos elämästä osaa kuitenkin nauttia ja iloita myös sen rajoitetuissa muodoissa hyväksyen ja sopeutuen. (Räsänen & Valvanne 2017, 29-30.)

Toimintakykyä voidaan määritellä eri tavoin, mutta sitä voidaan kuvata ainakin vajeiden ja voimavarojen kautta. Se on kykyä selviytyä arkielämän toiminnoista. Käytettävissä olevat voimavarat eivät sinänsä ole tärkeitä vaan mitä niillä saa aikaiseksi. Jos ikäihmisen toimintakyky heikkenee, ympäristön vaikutukset kohdistuvat häneen voimakkaammin. Elämänlaatu heikkenee, jos kyky selviytyä arjessa heikkenee. Siksi on tärkeää pitää huolta kaikista toimintakyvyn osa-alueista eli fyysisestä, psyykkisestä, sosiaalisesta, kognitiivisesta, emotionaalista ja hengellisestä toimintakyvystä. Myös taloudelliset ja ympäristöön liittyvät tekijät täytyy huomioida. (Räsänen 2018, 23.)

Hyvä elämänlaatu ja se, miten arki sujuu, muodostuvat pienistä asioista, kuten ihmissuhteista ja mielekkästä tekemisestä. Ikäihmiset tarvitsevat aktiivointia eri tilanteissa esimerkiksi elämän mielekkyyttä vähentävän yksinäisyyden poistamiseksi ja ihan yleisesti ottaen liikkeelle lähtemisen varmistamiseksi. Lepääminen yksinään ei edistä heidän omatoimisuuttaan. (Räsänen & Valvanne 2017, 31)

Spontaanitkin toimintatuokiot piristävät mieltä eli kaiken ei tarvitse olla aina etukäteen suunniteltua. (Räsänen 2018, 34). Räsänen ja Valvanne (2017 36, 39) painottavat, että elämänmakuisiin päiviin kuuluu paljon päiväaikaista aktiivisuutta. Toiminta, joka katkaisee tapahtumattomuutta, aktivoi aisteja ja aivojen käyttöä. Mielekäs toiminta ja tekeminen sekä seurustelu muiden ihmisten kanssa ovat hyvästä. Myös digitaalisuutta voidaan käyttää hyödyksi sosiaalisten kontaktien mahdollistamisessa, tekemisen järjestämisessä ja aktivoinnissa. Ikäihmisille arki on kaikkein tärkeintä ja tärkeät asiat tyypillisesti tapahtuvat juuri arjessa. ”Vanhustyön tavoite kumpuaa iäkkään ihmisen omien voimavarojen, toimijuuden, hyvinvoinnin ja elämänlaadun edistämisestä.” Tämä voidaan tehdä mahdolliseksi antamalla ikäihmiselle tilaisuuksia edelleen vaikuttaa, tehdä valintoja, kuulua johonkin, ylläpitää ihmissuhteita ja osallistua toimintaan, joka on mielekästä. Kirjasto voi olla mukana mahdollistamassa ikäihmisille laadukasta elämää, tuoda piristystä, iloa ja tietoa sekä elämyksiä arkipäiviin, kirjasto voi jopa ehkäistä yksinäisyyttä sekä virkistää ja voimaannuttaa ikäihmisiä ja samalla tarjota heille elämyksiä ja taidenautintoja (Laakso 2010, 44, 47-48, 59).

2.4 Ikäihmisten erityispiirteet kirjaston asiakkaina ja väestöryhmänä

”On paljon kahdeksankymppisiä henkisesti vireitä ihmisiä, mutta kahdeksankymppinen harvoin pystyy kantamaan kirjakasseja taikka näkee kirjastossa ottaa hyllystä. - - Silloin tarttee palvelua. - - Tarvitaan kirjastonhoitajaa, joka tuntee kirjoja. Ei sitä voi hoitaa muut ihmiset, tätä kirjojen välitystä.” (Kirvesoja 2009, 52.)

Ikääntyessä liikkuminen voi vaikeutua merkittävästi. Jos ajatellaan kirjaston näkökulmasta: sellaisen ihmisten määrä, jotka eivät sairauden tai liikuntavaikeuksien takia pääse kiinteään kirjastoon nousee jatkuvasti väestön keski-ikä kohotessa. Vaikka kirjastoauto tulisi lähellekin ikäihmisen kotia, voi olla, että jopa muutaman sadan metrin matka on heille liian pitkä. Vaihtoehtoisesti ikäihminen voi jaksaa kävellä kauaskin, mutta painavan kirjakassin kantaminen onkin mahdotonta. Kirjas-

ton työntekijöiden voi olla välttämätöntä mennä erilaisten kotihoidossa olevien tai laitoksissa asuvien ikäihmisten luo, jotta kirjastopalvelut olisivat heidän saavutettavissaan. (Kyöstiö 2011, 318, 396.)

Blomgrenin mukaan ikääntyessä kaikkien kuulo heikkenee. Viidesosalla yli 70-vuotiaalla ja yli kolmasosalla yli 80-vuotiaista on kuulovika, joka vaikeuttaa ihmisten välistä keskustelemista. Kuulo heikkenee vähitellen ja ikääntyvä saattaa huomaamattaan alkaa vältellä tilanteita, joissa huono kuulo vaikeuttaa kommunikointia. Terveystalon mukaan yleisimpiä syitä näön heikkenemiseen ovat normaaliin ikääntymiseen liittyvät tilat kuten ikänäkö ja harmaakaihi. Harmaakaihi aiheuttaa muun muassa häikäisyä. Usein heikentyneen näkökyvyn syitä ovat kuitenkin silmäsairaudet kuten ikärappeuma. (Blomgren 2020, viitattu 22.11.2020; Terveystalo 2020, viitattu 22.11.2020.)

Älyllisessä toimintakyvyssä normaalin ikääntymisen muutokset ovat vähäisiä ja eivät yleensä aiheuta sosiaalisesti tai toiminnallisesti merkittävää haittaa. Uuden oppiminen ei ole yhtä nopeaa kuin aiemmin, koska kognitiivisen toiminnan nopeuteen, joustavuutta vaativaan päättelyyn ja muistin kuormituskykyyn voi tulla hidastumista. Mielen toimintakykyä voi edistää kaikenlaisella aivojen vaivaamisella, esimerkiksi monipuolisella lukemisella, opiskelulla, musiikilla sekä erilaisilla ongelmanratkaisua vaativilla tehtävillä. (Räsänen 2018, 29, 85.)

Muistihäiriöt puolestaan voivat olla ohimeneviä, hoidettavissa olevia, pysyviä tai eteneviä. Etenevät muistihäiriöt johtavat muistisairauksiin. Muistisairaudet eivät ole erillisiä sairauksia vaan oireyhtymiä, joilla on monenlaisia vaikutuksia ihmisen arkeen. Muistisairauden hoidossa ennaltaehkäisyllä sekä oikealla ja innovatiivisella hoidolla voi olla suuri merkitys. Hyypän (2018, 87-97, 102-122, 131-137) mukaan muistia voi pitää yllä ja parantaa muun muassa muistia haastamalla, lukemalla, kulttuuria ja musiikkia harrastamalla, opiskelemalla uutta ja nukkumalla hyvin. (Räsänen 2018, 85.)

Ikäihmiset ovat usein yksinäisiä. Räsänen (2018, 33) mukaan yli neljäsosa kotihoidossa olevista ikäihmisistä tuntee itsensä yksinäiseksi ja kolmasosa kotihoidon asiakkaista viettää päivänsä pääsääntöisesti yksin. Palvelutaloissa asuvista kymmenesosa tuntee itsensä yksinäiseksi, vaikka vain pieni osa heistä viettää päivänsä yksin. Tämä johtuu osittain siitä, että on vaikeaa auttaa ikäihmisiä luomaan ihmissuhteita heille tavallaan keinotekoisessa ympäristössä. Toisaalta näön, kuulon tai muistitoimintojen heikentyessä voi olla vaikeampaa olla kanssakäymisissä muiden kanssa (Ahola 2012, viitattu 09.11.2020).

Kun ihminen ei saa ympäristöltään tai kanssaihmisiltään toivomaansa yhteyttä, hän kokee itsensä yksinäiseksi. Yksinäisyyden tunteeseen voivat vaikuttaa ikääntymisen mukana tulevat menetykset ja elämää rajoittavat asiat. Omaan ikäryhmään kuuluvat ystävät ovat olennaisia, koska omaan elätyyn elämään kuuluvat kokemukset helpottavat puheenaiheen löytymistä. Yksinäisten ikäihmisten kanssa työskentelevät viestittävät jatkuvasti siitä, että ikäihmiset haluaisivat kovasti vain jutella heidän kanssaan. Sosiaalisen aktiivisuuden on todettu parantavan fyysistä toimintakykyä, lisäävän tyytyväisyyttä elämään ja koettua hyvinvointia sekä ehkäisevän kognitiivisen eli älyllisen toimintakykyisyyden heikkenemistä. (Räsänen 2018, 33-34.)

Yksinäisyys puolestaan voi aiheuttaa monia terveysongelmia. Esimerkiksi sydän- ja aivoinfarktiksi kohoaa jopa kolmanneksella. Yksinäisyys heikentää elimistön puolustusmekanismeja, kun taas sosiaalinen aktiivisuus suojaa stressiltä ja parantaa immuunipuolustusta eli samalla se vähentää sairastumisriskiä. Yksinäisyys vaikuttaa myös mielenterveyteen ja nostaa esimerkiksi masennuksen ja ahdistuksen riskiä. Yksinäisistä ihmisistä 20 prosenttia kokee masennusta. Yksinäisyys voi myös vaikuttaa unen laatuun heikentävästi ja samalla kognitiiviset toiminnot, kuten ajattelu, muisti ja oppiminen häiriintyvät. (Ahola 2012, viitattu 09.11.2020.)

Helovuori (2016, 79-81) viittaa unitutkija Markku Partiseen, jonka mukaan niillä ihmisillä, jotka nukkuvat jatkuvasti kaksi tuntia liian lyhyet yöunet, on kaksinkertainen kuolemanriski muihin verrattuna. Nukkuessamme elimistö muun muassa torjuu sairauksia ja korjaa valveaikaisia rasituksia. Riittävän pitkän unen jälkeen tunnemme itsemme levänneeksi, rentoutuneeksi ja virkeäksi. Walker (2018, 3-4) puolestaan toteaa, että liian vähäinen uni aiheuttaa monia erilaisia terveysriskejä. Se on yksi avainasemassa oleva elämäntapa, joka vaikuttaa Alzheimerin taudin kehittymiseen. Liian vähäisellä unella on myös yhteys muun muassa sydän- ja verisuonitauteihin, halvauksiin ja sydämen vajaatoimintaan. Unihäiriöillä on myös linkki kaikkiin merkittäviin mielenterveysongelmiin, kuten masennukseen, ahdistukseen ja itsetuhoisuuteen. Tässä on vain muutamia esimerkkejä tutkituista liian vähäisen unen vaikutuksista ihmisen terveyteen. Tiivistetysti voi sanoa, että mitä vähemmän nukut, sitä lyhyempi on odotettavissa oleva elinikäsi. Hyypä (2018, 102-107) puolestaan huomauttaa, että huono uni on haitallista muistille ja aivotoiminnalle ylipäätään, kun taas hyvä uni buustaa aivotoimintaa, muun muassa muistia ja luovaa ongelmanratkaisukykyä.

Kirjasto voi ottaa liikuntaesteet eri tavoin huomioon: voidaan esimerkiksi rakentaa ramppoja ja hissejä tai vaikka viedä kirjastopalvelut asiakkaille suoraan kotiin. Asiakkaiden kuulo ja näkökyky voi-

daan ottaa palveluissa ja aineistovalinnassa huomioon. Kirjastot voivat tarjota aineistoja ja palveluja myös muistihäiriöisille tai muuten vaan oppimisesta tai aivojen vaivaamisesta kiinnostuneille asiakkaille. Kirjastot voivat lievittää asiakkaiden yksinäisyyttä tarjoamalla palveluita, järjestämällä tapahtumia ja mahdollistamalla lukuharrastuksen. Kirjojen lukeminen voi myös auttaa nukkumaan paremmin. Kerron aiheesta laajemmin luvuissa Kirjastot yhteiskunnassa ja Lukemisen hyödyt.

3 KIRJASTOT YHTEISKUNNASSA

Seuraavassa kerron kirjastojen tehtävästä ja tavoitteesta Suomessa eli kirjaston lakisääteisistä tehtävistä ja kirjaston arvoista. Puhun kirjaston palveluista ja tapahtumista sekä yleisellä tasolla että erityisesti ikäihmisiin liittyen. Sitten käyn tarkemmin läpi kirjaston palvelumuotoja, joista ikäihmiset voivat hyötyä. Kerron kirjastojen suhteesta esteettömyyteen ja saavutettavuuteen. Käyn läpi ikäihmisille järjestettäviä tapahtumia, kirjaston kotipalvelua, yhteistyötä yhteisöjen kanssa sekä kirjastoauto- ja laitospalvelutoimintaa. Lopuksi kerron hieman Celian ja Viittomakielisen kirjaston toiminnasta.

3.1 Kirjaston tehtävä ja tavoite

Kirjastojen toimintaa säätelee laki yleisistä kirjastoista. Sen mukaan yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalvelujen tavoitteena on edistää väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin. Lain mukaan yleisten kirjastojen tarkoitus on siis muun muassa mahdollistaa koko väestölle kirjallisuuden ja taiteen harrastaminen, edistää lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa, luoda mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen eli tietojen ja taitojen kehittämiseen sekä edistää demokratiaa, sananvapautta ja aktiivista kansalaisuutta. Kirjastojen tehtävä on edistää tiedon saatavuutta ja käyttöä. Näiden tavoitteiden toteuttamisessa lähtökohtina ovat yhteisöllisyys, kulttuurien moninaisuus ja moniarvoisuus. (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 2 §.)

Oleellista on, että yleisen kirjaston täytyy olla kaikkien saavutettavissa ja käytettävissä. Tämä tarkoittaa asiakkaan kannalta muun muassa pääsyä käsiksi aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin, tietopalvelua sekä ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön. Näiden palvelujen saavutettavuus on turvattava riippumatta siitä, pystyykö asiakas itse tulemaan ”kiinteään kirjastoon” paikan päälle. Yleisen kirjaston on toimittava ja kehitettävä toimintaansa yhteistyössä muun muassa muiden yleisten kirjastojen ja Celian kanssa. Yleinen kirjasto voi myös lain mukaan toimia yhteistyössä erilaisten yhteisöjen kanssa. (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 6 §, 10§, 11§.)

Mitä tulee kirjaston arvoihin, Yleisten kirjastojen neuvosto (2020, viitattu 07.10.2020) nostaa julkaisussaan Yleisten kirjastojen suunta 2016-2020 esiin tasavertaisuuden, vastuullisuuden, yhteisöllisyyden, rohkeuden ja sananvapauden. Niitä voi siis pitää kaikkien suomalaisten yleisten kirjastojen

yhteisinä, ajankohtaisina tavoitteina. YKN:n mukaan arvot ovat kirjastotoiminnassa syvällä ja ympäristön muuttuessa näiden arvojen toteuttaminen vaatii tiettyjen tavoitteiden painottamista. Tämä voi näkyä eri tavoin käytännön toiminnassa. Avaan tässä hieman edellä mainittujen arvojen omaan työhöni liittyviä ulottuvuuksia ja tuon esiin käytännön toimia, joilla näitä arvoja voidaan toteuttaa kirjastotyön arjessa. Nämä arvot pitävät siis sisällään paljon muutakin.

Tasavertaisuus arvona tarkoittaa kirjastokontekstissa esimerkiksi sitä, että kaikille pyritään takaamaan oikeudet ja valmiudet käyttää tietovarantoja. Tämä pitää sisällään mediataitojen tukemista, maksuttomuutta ja käytännön tasolla muun muassa asiakasopastuksien määrän lisäämistä. Kirjaston aineistot tehdään helpoiksi löytää ja yhdistellä muuhun tietoon eli esimerkiksi tarjotaan kirjaston verkkopalveluja osaksi muita julkisia palveluja. Tasavertaisuuteen kuuluu myös kaikille oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskuntaan ja elinympäristöön, joka käytännön tasolla näkyy kansalaisten valmiuksien tukemisena, aktiivisena opastamisena ja tapahtumatoimintana. Toisin sanoen autetaan asiakkaita löytämään ja käyttämään tietoa, otetaan resursseja suunnattaessa huomioon monikulttuurisuus ja suunnataan resursseja erityisesti asiakaskontakteihin ja sisältöjen avaamiseen. Lisäksi tasavertaisuuteen kuuluu, että jokaisella on mahdollisuus käydä kirjastossa tai saada kirjastopalveluja. Tämä tarkoittaa laajennettuja kirjastopalveluita sekä kattavaa ja saavutettavaa kirjastoverkkoa. Kirjaston aukioloajat ja sijainti suunnitellaan asiakaslähtöisesti, otetaan erityisryhmät huomioon, tarjotaan yhteispalveluja, vahvistetaan kirjastoautotoimintaa ja liikkuvia palveluja sekä hyödynnetään vapaaehtoistoimintaa. (Yleisten kirjastojen neuvosto 2020, viitattu 07.10.2020.)

Vastuullisuuteen kirjaston arvona kuuluu muun muassa se, että asiakkaat voivat jatkossakin luottaa kirjastojen sisällöntuntemukseen ja että kirjasto toimii tehokkaasti kunnan osana. Kunnan osana toimiminen pitää kirjastolle sisällään ainakin kunnallisten palveluiden tasavertaisen saatavuuden huomioimisen ja muiden palveluiden tuottamiseen ja opastukseen osallistumisen linjaukset. Yhteisöllisyyteen arvona puolestaan kuuluu se, että kansalaiset pääsevät osallistumaan kirjastonsa palvelujen suunnitteluun, kirjasto toimii yrittäjien kanssa yhteisön hyväksi ja lisäksi kirjasto menee sinne, missä tapahtuu. Jotta yhteistyö yrittäjien kanssa olisi mahdollista, on laadittava julkisten ja yksityisten toimijoiden yhteistyölle pelisäännät ja tässä on pidettävä hyötyä kuntalaisille aina etusijalla. Yhteisöllisyys pitääkin sisällään tapahtumayhteistyön alueen toimijoiden kanssa sekä kirjastopalveluiden viemisen muiden tiloihin. Käytännössä voidaan siis järjestää muun muassa opastuksia ja palvelua omien tilojen ulkopuolella, voidaan kertoa verkkopalveluista ja e-lainauksesta kunnan muissa tiloissa ja voidaan upottaa kirjastopalveluja osaksi muita palveluja. (Yleisten kirjastojen neuvosto 2020, viitattu 07.10.2020.)

Rohkeuteen arvona kuuluu, että kirjasto voi kyseenalaistaa omaa toimintaansa. Tämä voi pitää sisällään ainakin kokeilevaa kehitystyötä, toimintaympäristön muutosten seurantaan sekä uskallusta epäonnistua. Käytännössä siis voidaan kokeilla palveluita ja luopua niistä tarpeen mukaan sekä etsitään kehitysideoita aktiivisesti omalta henkilökunnalta ja asiakkailta. Ollaan valmiita tarttumaan myös isoihin haasteisiin, jotka vaativat paljon työtä, muutoksia ja resursseja. Toinen rohkeuteen liittyvä seikka on, että kirjasto puolustaa kansalaisten hyvää elämää. Tämä tarkoittaa muun muassa asiakkaan oikeuksien puolustamista ja palvelujen painottamista yhteiskunnallisen epätasa-arvoisuuden vähentämiseksi. Käytännössä esimerkiksi kerrotaan aktiivisesti palveluista, puolustetaan asiakkaiden oikeutta saada aineistot käyttöön sekä hyödynnetään suunnittelussa ja johtamisessa tutkimuksia ja selvityksiä, jotka kertovat elämänlaadusta ja ympäristön muutoksista. Kirjaston arvona sananvapauden kuuluu muun muassa se, että kirjasto puolustaa kansalaisten vapaata pääsyä sisältöihin. Tämä pitää sisällään esimerkiksi mediataitojen tukemista ja sisältöjen esiintuontia. (Yleisten kirjastojen neuvosto 2020, viitattu 07.10.2020.)

Suomen kirjastoseuran työpajassa puolestaan suomalaisen kirjaston tärkeimmiksi arvoiksi valittiin avoimuus, tiedon luotettavuus ja tasa-arvon edistäminen. Yhdenvertaisuus ja yhteiskunnallinen vastuullisuus nousivat toistuvasti esiin ja tasa-arvon, demokratian ja sananvapauden edistäminen yhteiskunnassa nähtiin kuuluvan kirjaston perusarvoihin. Arvot, jotka tässä työpajassa nousivat esiin, olivat pääasiassa samansuuntaisia Iflan ydinarvojen kanssa eli painottavat kirjastopalveluiden saavutettavuutta. Oltiin myös sitä mieltä, että kirjasto vastustaa eriarvoisuutta ja voikin omalla tavallaan olla mukana eriarvoistavien rakenteiden purkamisessa. Nähtiin, että yhteistyö sidosryhmien kanssa, eri ryhmien tarpeiden tunnistaminen ja palvelujen kohdennettu markkinointi olisi nostettava työn keskiöön. Lisäksi kirjastoilta ”kaivattiin lisää rohkeutta tarttua ajankohtaisiin ilmiöihin ja valmiutta jalkauttaa uusia toimintatapoja.” (Suikka 2017, viitattu 07.07.2020.)

3.2 Kirjaston palvelut ja tapahtumat

Kirjastosta saa lainata erilaista aineistoa, esimerkiksi kirjoja, lehtiä, musiikkia, elokuvia sekä fyysisinä kappaleina että e-aineistoina. Joillain kirjastoilla on kokoelmissaan lainattavissa erikoisempia esineitä, esimerkiksi ompelukoneita, lautapelejä, energiamittareita, porakoneita, erilaisia urheiluvälineitä ja soittimia. Kirjastot järjestävät sekä omissa tiloissaan että erilaisissa tapahtumissa ohjel-

maa ja toisaalta tarjoavat omia tilojaan erilaisiin tarkoituksiin. Kirjastossa voidaan esimerkiksi järjestää näyttelyitä ja sieltä voi löytyä vaikkapa pelihuone, musiikkitala, lukusali, kokoustiloja tai jopa keittiö asiakkaiden käyttöön. Kirjaston tiloissa on usein myös mahdollista käyttää erilaisia laitteita, kuten tietokoneita, tabletteja, kopiokoneita, tulostimia ja skannereita. Joissain kirjastoissa on mahdollista käyttää epätavallisempia laitteita, kuten 3D-tulostimia, laser- tai vinyylileikkureita.

Kirjastot tekevät myös aktiivisesti yhteistyötä erilaisten ryhmien kanssa. Esimerkiksi koulut ja päiväkodit ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita kirjastoille. Yhteistyö voidaan järjestää joko niin, että ryhmät tulevat käymään kirjaston tiloissa tai että kirjastoammattilainen menee pitämään tapahtuman yhteistyökumppanin tiloissa. Jotta kaikilla olisi mahdollisuus käyttää kirjaston palveluita on kehitetty erilaisia hakeutuvia kirjastopalveluita. On olemassa muun muassa kirjastoautoja, kirjaston kotipalvelutoimintaa sekä laitoskirjastoja, kuten esimerkiksi vankila- ja sairaalakirjastot.

3.3 Kirjaston palvelut ja tapahtumat erityisesti ikäihmisille

Kirjastolla on useita palveluita, jotka soveltuvat erityisesti ikäihmisille. Useimmat näistä palveluista ovat muidenkin asiakasryhmien vapaasti tai tietyin rajoituksin käytettävissä. Esteettömyys ja saavutettavuus puolestaan ovat kaikenikäisille asiakkaille tärkeitä kirjastopalveluiden ominaisuuksia, mutta iäkkäämpien asiakkaiden kohdalla niiden hyödyt korostuvat entisestään.

Ikäihmisille on kirjastojen puolesta tarjolla omia tapahtumia sekä tapahtumia, joihin kaikki ovat tervetulleita, mutta joiden sisältö voi kiinnostaa juuri iäkkäämpää väestöä. Kirjaston kotipalvelu, kirjastoautot ja laitoskirjastot voivat tarjota palveluitaan erityisesti ikäihmisille. Lisäksi on olemassa esimerkiksi näkövammaisille suunnattuja aineistoja ja palveluja, kuten Celia, joista voi olla myös ikäihmisille iloa ja hyötyä.

3.3.1 Kirjasto, esteettömyys ja saavutettavuus

Esteettömyys ja saavutettavuus ovat tärkeitä asioita kaikenikäisille kirjaston asiakkaille. Vaikka esteettömyys ja saavutettavuus hyödyttävät yleensä aivan kaikkia, tarkastelen niitä kuitenkin tässä työssä ensisijaisesti ikäihmisten näkökulmasta. Esteettömyydellä tarkoitetaan pääasiassa fyysistä ympäristöä eli muun muassa rakennuksia, ulkoalueita ja julkisia liikennevälineitä. Esteettömyy-

dessä on kysymys muustakin kuin vain liikkumisen esteettömyydestä. On otettava huomioon esimerkiksi näkemiseen, kuulemiseen, ymmärtämiseen ja kommunikaatioon liittyvät seikat. Saavutettavuudella puolestaan tarkoitetaan niin sanottua aineetonta ympäristöä eli esimerkiksi tietoa, verkkosivuja, palveluja ja viestinnän soveltuvuutta kaikille sekä ihmisten moninaisuuden huomioon ottaa ilmapiiriä ja asenteita. Käytännössä esteettömyys ja saavutettavuus luovat yhdenvertaisuutta ja turvallisuutta sekä vaikuttavat palveluiden toimivuuteen, laatuun ja miellyttävyyteen. Kysymys on siis hyvästä suunnittelusta, toteutuksesta ja ylläpidosta. (Invalidiliitto 2020a, viitattu 25.10.2020; Invalidiliitto 2020b, viitattu 25.10.2020; Invalidiliitto 2020c, viitattu 25.10.2020.)

Saavutettavat palvelut ja esteettömät ympäristöt mahdollistavat kaikille sujuvan osallistumisen muun muassa kulttuuriin ja harrastuksiin. Esteettömän ja saavutettavan ympäristön luomiseksi tilojen ja niissä olevien toimintojen on oltava niin helppokäyttöisiä ja loogisia kuin mahdollista. On pidettävä huolta, että esimerkiksi tieto on ymmärrettävää, ja viestintä sekä palvelut on toteutettu siten, että ne soveltuvat kaikille ja ovat kaikkien saatavilla. Esteettömässä ja saavutettavassa ympäristössä ihmiset on siis asetettu tasa-arvoiseen asemaan toimintakyvystään riippumatta ja jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa. Erilaisuuden huomioon ottaminen hyödyttää loppupuleissa useimmiten kaikkia käyttäjiä. (Invalidiliitto 2020a, viitattu 25.10.2020; Invalidiliitto 2020b, viitattu 25.10.2020; Invalidiliitto 2020c, viitattu 25.10.2020.)

Sosiaalinen saavutettavuus tai esteettömyys näkyy esimerkiksi asiakaspalvelutilanteissa ja myös laajemmin yhdenvertaisina mahdollisuuksina osallistua ja toimia yhteiskunnan eri osa-alueilla, kuten kulttuurielämässä, koska se liittyy muun muassa asenteisiin ja syrjimättömyyteen. Viestinnän, tiedonsaannin ja palveluiden saavutettavuus tarkoittaa sitä, että käyttäjä voi valita eri tapoja kommunikointiin sekä tietojen ja palvelujen saamiseksi. Jotta tieto ja palvelut ovat kaikille saavutettavia, sen on oltava saatavissa eri kanavien kautta. Tämä voi pitää sisällään esimerkiksi puhelin- ja verkkopalvelua sekä kasvokkain asiointia palveluissa ja tiedon kohdalla puolestaan sekä sähköistä että painettua muotoa. Ei kuitenkaan riitä, että on olemassa useampia kanavia kommunikoida ja saada tietoa tai palveluja, on myös pidettävä huolta, että kyseiset kanavat on toteutettu saavutettavuus huomioon ottaen. Esimerkiksi verkkosivuilla on huomioitava, että sisältö on selkeässä ja ymmärrettävässä muodossa ja lisäksi luettavissa ruudunlukuapuvälineillä. Jos taas on kyse fyysisestä asiakaspalvelupisteestä, on otettava huomioon, että se sijaitsee esteettömässä rakennuksessa, jonne pääsee esteetöntä reittiä pitkin ja lisäksi asiakaspalvelussa otetaan asianmukaisesti ihmisten moninaisuus huomioon. Saavutettavuus ja esteettömyys rakentuvat siis monista pienistä palasista.

(Invalidiliitto 2020a, viitattu 25.10.2020; Invalidiliitto 2020b, viitattu 25.10.2020; Invalidiliitto 2020c, viitattu 25.10.2020.)

Esteettömyyteen pyrkivässä yhteiskunnassa on tärkeää esittää tieto moniaistisesti ja pitää huolta myös sähköisten palvelujen ja viestinnän saavutettavuudesta. Ympäristön tulisi olla selkeä sekä huolellisesti ja johdonmukaisesti suunniteltu ja toteutettu (Näkövammaisten liitto 2020f, viitattu 28.11.2020). Tarkoituksena on siis edistää yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia. Kirjastossa voidaan varmistaa, että siellä on kaikille mahdollisimman hyvä ja esteetön kuunteluympäristö. Tämä onnistuu huomioimalla muun muassa tiloille ominainen akustiikka, tilan taustamelun taso sekä kaikuisuus. Lisäksi on pidettävä huolta, että eri tilanteita varten on olemassa asianmukaiset kuuntelemista helpottavat äänensiirtojärjestelmät ja tietoa löytyy myös visuaalisessa muodossa. Kommunikointiin voidaan käyttää puhutun kielen lisäksi kirjoitettua kieltä, esimerkiksi paperilla tai tietokoneella, sekä ilmeitä, eleitä, katsetta, kehon asentoja, toimintaa, ääntelyä ja äänensävyjä. Puhetavan tulisi olla riittävän rauhallinen ja artikuloitu, äänenvoimakkuuden tilanteeseen nähden sopiva ja puheen suunnan tulisi olla kuulijaa kohti. Puheenerotettavuuden tulisi olla tilan käyttötarpeeseen nähden riittävä. Tilaisuuksissa on syytä istumajärjestyksessä ottaa huomioon kuulemiseen vaikuttavat seikat. Verkkotallenteissa pitäisi olla suomenkielisellä ohjelmalla suomenkielinen ja ruotsinkielisellä ohjelmalla ruotsinkielinen ohjelmatekstitys. Henkilöturvallisuuteen liittyvien hälytysjärjestelmien on tärkeää olla kaikille sopivia eli äänisignaalin lisäksi pitää olla visuaalinen tai tärinään perustuva hälytysignaali. (Kuuloliitto ry 2020a, viitattu 28.11.2020; Kuuloliitto ry 2020b, viitattu 28.11.2020; Kuuloliitto ry 2020c, viitattu 28.11.2020; Kuuloliitto ry 2020d, viitattu 28.11.2020; Kuuloliitto ry 2020e, viitattu 28.11.2020.)

Näköympäristö on toinen tärkeä esteettömyyteen vaikuttava tekijä, johon kirjastossa on helppo vaikuttaa. On myös syytä pitää mielessä, että iäkkäät tarvitsevat enemmän valoa kuin nuoret. Lisäksi iän myötä voi tulla erilaisia häikäistymisherkkyttä lisääviä sairauksia. Heikkonäköistä valaistuksen epäkohdat haittaavat enemmän kuin normaalisti näkevää. Valaistuksen tulisi olla tasainen, riittävän voimakas ja häikäisemätön. On tärkeää kiinnittää huomiota valaistuksen suuntaan sekä heijastaviin pintoihin. Tässä täytyy myös huomioida päivänvalon vaikutus tilan valaistukseen. Nähtävien asioiden riittävät kontrastit ja selkeät värit yhdessä valaistuksen kanssa helpottavat näkemistä. Kontrasteilla on siis tarkoitus korostaa vain näkemisen kannalta oleellisia asioita. Punaista väriä ei kannata käyttää esim. opasteissa tai korostamaan erityistä huomiota vaativia asioita. Ohjaavat materiaalivalinnat eli materiaali- ja värikontrastit helpottavat tilan hahmottamista ja tilassa liikkumista. Esimerkiksi portaissa voidaan käyttää kontrastiraitoja. Liikkumisen ja näkemisen kannalta tilassa

tulisi olla yksinkertainen pohjaratkaisu ja selkeät reitit. Kalusteet eivät saa olla kulkuväylillä, mutta istumapaikoille tulee olla vapaa kulku. Portaikoissa ja luiskien yhteydessä tulisi olla käsijohteet. Kirjastosta tulisi myös olla saatavilla suurentavia apuvälineitä, esimerkiksi suurennus- ja lukulaseja. Laitteiden painikkeiden muodot ja merkinnät ovat myös tärkeitä näkemisen kannalta. (Näkövammaisten liitto 2020a, viitattu 28.11.2020; Näkövammaisten liitto 2020c, viitattu 28.11.2020; Näkövammaisten liitto 2020d, viitattu 28.11.2020; Näkövammaisten liitto 2020e, viitattu 28.11.2020; Näkövammaisten liitto 2020f, viitattu 28.11.2020.)

Hyvillä eli selkeillä ja johdonmukaisilla opasteilla helpotetaan kaikkien tilassa liikkumista ja toimimista. Opasteiden ja muiden merkintöjen informaation täytyy luonnollisesti olla saavutettavassa muodossa. Tekstin täytyy olla tarpeeksi suurta ja erottua taustastaan, sen täytyy olla sopivalla korkeudella ja helposti havaittavassa, johdonmukaisessa paikassa. On myös tärkeää käyttää selkeää kirjasintyyppiä. Opasteiden, infotaulujen, ynnä muiden vastaavien luokse on päästävä vaivatta, jotta niitä voi lukea myös lähietäisyydeltä. Opasteiden värityksen tulee olla yhtenäinen ja erottua tilan muusta värityksestä. Opasteiden ja infotaulujen pinta ei saisi olla kiiltävä tai heijastava. Rakennuksen tärkeimmän infotaulun tulee olla helposti löydettävissä. (Näkövammaisten liitto 2020b, viitattu 28.11.2020; Näkövammaisten liitto 2020e, viitattu 28.11.2020; Näkövammaisten liitto 2020f, viitattu 28.11.2020.)

Verkossa saavutettavuus pitää sisällään teknisesti virheettömän toteutuksen, selkeän ja hahmotettavan käyttöliittymän ja ymmärrettävän sisällön. Tekniseen saavutettavuuteen kuuluu esimerkiksi se, että käyttäjä voi mukauttaa sisällön ulkoasua omien tarpeidensa mukaiseksi, vaikkapa suurentaa tekstin kokoa tai muuttaa sen väriä. Palvelu toimii myös hyvin esimerkiksi puheohjauksella ja ruudunlukuohjelmilla. (Aluehallintovirasto 2020, viitattu 21.11.2020; Celia 2020c, viitattu 21.11.2020.)

Lisäksi esteettömyyttä ja saavutettavuutta voidaan mahdollistaa muun muassa tekemällä rampeja rollaattorien ja pyörätuolien käyttäjille, rakentamalla hissejä, esimerkiksi invahissejä kirjastoautoihin, ja vaikkapa suunnittelemalla kirjastoauton reitin ja pysäkit asiakkaiden tarpeiden mukaan. Monet ikäihmiset eivät pääse mitenkään kiinteään kirjastoon. Heille kirjaston asiakkuus riippuu siitä, onko heillä käytettävissään kirjaston kotipalvelu tai kirjastoauto. Kirjastoissa voidaan myös panostaa e-aineistoihin, äänikirjoihin, isotekstisiin kirjoihin, selkokirjoihin sekä henkilökohtaiseen palveluun saavutettavuuden parantamiseksi. Erilaiset oikeudet ja arvot, esimerkiksi jokaisen kansalaisen

sananvapaus ja oikeus osallistua kulttuurielämään, eivät toteudu, mikäli emme aktiivisesti tee töitä esteettömyyden ja saavutettavuuden eteen.

3.3.2 Tapahtumat ikäihmisille kirjastossa

Kirjaston tapahtumat voivat olla kirjaston henkilökunnan toteuttamia tai ne voidaan järjestää yhteistyössä ulkopuolisten tahojen kanssa. Jotkut näistä tapahtumista ovat toistuvia, toiset taas ainutkertaisia. Pääsääntöisesti kirjaston tapahtumat järjestetään kirjaston tiloissa, mutta poikkeuksiakin löytyy. Kirjastot voivat esimerkiksi järjestää seniorivinkkausta ikäihmisten palveluissa. Hakeutuvat palvelut, kuten kirjastoautot, ovat usein hyviä keinoja tuoda kirjaston palvelut asiakkaille, joiden on hankalaa tai mahdotonta käyttää kirjaston palveluita muuten (Kyöstiö 2011, 318, 396). Etätapahtumat voivat puolestaan olla yksi keino ylläpitää asiakassuhdetta ihmisiin, jotka eivät pääse kirjastoon fyysisesti käymään ja siten osallistumaan kirjaston tiloissa järjestettäviin tapahtumiin. (Helmet 2020d, viitattu 22.02.2020; Tampere 2020b, viitattu 22.02.2020; Turku 2020, viitattu 22.02.2020; Oulun kaupunginkirjasto 2020a, viitattu 22.02.2020.)

Valitsin tätä työtä varten esimerkkikirjastoiksi Tampereen, Turun, Oulun ja Helmet-alueen kirjastot, koska ne edustavat muutamaa suurempaa kaupunkia, joissa oletettavasti on enemmän resursseja järjestää erilaista, monipuolista kirjastotoimintaa kuin pikkupaikkakunnilla. Nämä kirjastot ovat järjestäneet ja järjestävät kirjaston tiloissa, sekä jossain määrin verkossa, muun muassa opastusta tietokoneiden, mobiililaitteiden ja erilaisten sähköisten palveluiden käytössä. Useissa kirjastoissa näitä palveluita markkinoidaan erityisesti vanhemmalle väestölle, mutta monien tapahtumien kuvauksessa kuitenkin mainitaan erikseen, että kaikki ovat iästä riippumatta tervetulleita tapahtumaan. Joissain näistä tapahtumista tarjotaan ryhmäopastusta jostain tietystä aiheesta, toisissa ratkaistaan ryhmässä yhdessä tai ohjaajan avustuksella yksilöiden tietotekniikkaan liittyviä ongelmia. Tapahtumien järjestystapa vaihtelee kaikille avoimista luennoista yksilölle varattaviin henkilökohtaisiin opastuksiin. (Helmet 2020d, viitattu 22.02.2020; Tampere 2020b, viitattu 22.02.2020; Turku 2020, viitattu 22.02.2020; Oulun kaupunginkirjasto 2020a, viitattu 22.02.2020.)

Osa tietotekniikkaan liittyvistä tapahtumista on yleisluontoisia opastuksia tai ongelmanratkaisuun keskittyviä tilaisuuksia, mutta joukossa on myös paljon johonkin erityiseen aiheeseen perehdyttäviä luentoja tai muita tapahtumia. Esimerkiksi digijäämistö, älykännykällä maksaminen ja pilveen tal-

lentaminen ovat olleet esimerkkikirjastoissa toteutettujen tapahtumien aiheita. Joitakin näistä palveluista, tapahtumista ja opastuksista järjestetään suomen lisäksi myös muilla kielillä. Kirjastojen sivuilta löytyy myös erilaisia opastuksia e-aineistojen ja tietotekniikan käyttöön sekä linkkejä ulkopuolisten tahojen vastaaviin opastuksiin. (Helmet 2020d, viitattu 22.02.2020; Tampere 2020b, viitattu 22.02.2020; Turku 2020, viitattu 22.02.2020; Oulun kaupunginkirjasto 2020a, viitattu 22.02.2020.)

Muita näiden esimerkkikirjastojen järjestämiä tapahtumia, jotka voivat mahdollisesti kiinnostaa juuri iäkkäämpiä asiakkaita, ovat muun muassa erilaiset historiaan, käsitöihin, urheiluun, musiikkiin tai vaikka kielten opiskeluun liittyvät tapahtumat sekä kirjallisuuspiirit ja kirjailijavierailut. On myös erilaisia variaatioita neulekahvilasta, runopiirejä, äänikirjakerhoja sekä jumppa- ja liikuntatuokioita. Järjestetään jopa lavatansseja ja kirjastokaraokea. Tarkoitukseni on tuoda tässä esille kirjastojen jo olemassa olevia palveluita ja tapahtumia, jotka voivat soveltua juuri senioriasiakkaille. Kirjastot eivät kuitenkaan välttämättä markkinoi mainitsemiani palveluita tai tapahtumia erityisesti iäkkäämmille asiakkailleen tai tietyille ikäryhmälle sopivina. (Helmet 2020d, viitattu 22.02.2020; Tampere 2020b, viitattu 22.02.2020; Turku 2020, viitattu 22.02.2020; Oulun kaupunginkirjasto 2020a, viitattu 22.02.2020.)

Ei ole myöskään syytä olettaa, ettei ikäihminen voisi olla innostunut osallistumaan tapahtumiin, joiden oletetaan ensisijaisesti kiinnostavan nuorempia asiakkaita, esimerkiksi roolipeli-illat. Olen toisin sanoen tehnyt tässä stereotyyppisiä yleistyksiä vanhemman väestön mahdollisista mielenkiinnonkohteista, eivätkä ne välttämättä vastaa lainkaan yksilöiden toiveita ja tarpeita. Onkin jokaisen kirjaston tehtävä pitää huolta, että kyseisen kirjaston tarjoamat aineistot ja palvelut vastaavat riittävän hyvin oman alueensa ja omien asiakkaidensa tarpeita ja kiinnostuksenkohteita. Esimerkiksi seniorit eivät ole mikään yhtenäinen ryhmä, vaan yksilöt ja erilaiset ryhmät voivat olla kiinnostuneita hyvin eri asioista. Tarkoitukseni onkin lähinnä tuoda esiin, että jo nyt seniorien näkökulmasta potentiaalisesti kiinnostavia ja hyödyllisiä tapahtumia ja palveluita on erilaisia ja niiden aiheet ja sisällöt voivat vaihdella paljonkin.

3.3.3 Kirjaston kotipalvelu, palvelut yhteisöille sekä kirjastopisteet palvelukeskuksissa

Kirjaston kotipalvelulla tarkoitetaan yleensä kirjaston tarjoamaa palvelua kunnan asukkaille, joiden olisi hankalaa tai mahdotonta päästä kirjastoon asioimaan korkean iän, vamman, liikuntaesteiden tai

sairauden takia. Kirjastoaineisto toimitetaan asiakkaalle kotiin tai siihen rinnastettavaan paikkaan, esimerkiksi palveluasuntoon. Myös yhteisöt, muun muassa ikäihmisten ja erityisryhmien asumis- ja hoivapalvelut, voivat olla kirjaston kotipalvelun asiakkaita. Perinteinen kirjaston kotipalvelu voi olla yksinkertaisesti asiakkaan varaaman kirjastoaineiston toimittamista heidän kotiinsa, mutta lisäksi voidaan tarjota myös muita palveluita. Asiakasta voidaan esimerkiksi haastatella ja kirjaston työntekijä voi haastattelun perusteella valita asiakkaalle mieluisaa aineistoa tai pitää kirjavinkkauksia. Aineistot voivat olla esimerkiksi kirjoja, isotekstisiä kirjoja, äänikirjoja, lehtiä, musiikkia tai elokuvia. Esimerkiksi Helsingin kirjastoilla (Helmet 2020a, viitattu 27.11.2020) on myös tarjolla digineuvontaa kotiin tuotuna. (Laakso 2010, 9-10, 14-18, 21, 24, 37, 42, 53, 59.)

Kirjaston kotipalveluina yhteisöille kirjastot voivat tarjota esimerkiksi kirjastoaineistokokoelmia yhteisölainoina. Kokoelmat voivat olla asiakkaiden toivekokoelmia tai kirjaston työntekijän koostamia valmiita kirjastokärryjä. Yhteisöllä on tyypillisesti yksi vastuuhenkilö, joka toimii yhteyshenkilönä kirjaston ja yhteisön välillä. Ainakin osassa Suomen kirjastoista kirjaston kotipalvelua tarjotaan suomen lisäksi ruotsiksi ja venäjäksi (Helmet 2020b, viitattu 27.11.2020). Kirjaston kotipalvelu on asiakkaalle maksutonta. Jotkut kunnat saattavat kuitenkin periä kaukopalvelusta saman maksun kuin muiltakin asiakkailta. Yleensä palveluväli ja aineiston laina-aika on noin neljä viikkoa. (Laakso 2010, 10-11, 18, 24.) Kaikilla kirjastoilla ei välttämättä ole mahdollisuutta järjestää minkäänlaista kirjaston kotipalvelutoimintaa, joten kysymys ei ole varsinaisesti kirjaston itsestään selvästä peruspalvelusta.

Mitä tulee kirjaston kotipalvelun järjestämiseen, siihen on monia erilaisia vaihtoehtoja. Kotipalvelua hoitamassa voi olla kirjastoammattilaisia, avustavaa henkilökuntaa kuten vahtimestari ja työllistetyt sekä kolmannen sektorin vapaaehtoisia. Kaikissa kirjastoissa kirjastoammattilainen ei voi hoitaa palvelua alusta loppuun saakka, joten aineiston pakkaamisessa, purkamisessa ja kuljetuksessa voivat mahdollisesti auttaa avustava henkilökunta ja kolmannen sektorin vapaaehtoiset. (Laakso 2010, 15, 43.)

Kirjaston kotipalvelun kuljetukset voidaan hoitaa monella tavalla. Ne voidaan esimerkiksi ulkoistaa kuljetusyhtiölle, hoitaa kirjaston autolla, jos sellainen löytyy, ne voivat olla osa kirjaston sisäistä logistiikkaa, kuljetukset saattavat kulkea kirjastoauton matkassa tai kirjaston työntekijän mukana heidän omalla autollaan, pyörällä tai jopa kävellen. On myös niin sanottuja noutopalveluasiakkaita, joiden aineistot pakataan valmiiksi kassiin ja esimerkiksi asiakkaan omainen, kodinhoitaja, kolman-

nen sektorin vapaaehtoinen tai asiakas itse taksimatkinsa osana noutaa valmiin kassin. Kuljetusten järjestäminen voi olla kynnyskysymys kirjaston kotipalvelun järjestämisessä. (Laakso 2010, 15-16, 27-29.) Se, miten kuljetukset voidaan järjestää, riippuu luonnollisesti paljon esimerkiksi kirjaston koosta ja sen palvelualueesta.

Kirjaston kotipalvelutoiminnassa, oli sitten kysymys yksilöille tai yhteisöille tarjottavasta palvelusta, olisi hyvä, jos kirjastoammattilaiset saisivat keskittyä ensisijaisesti omaan ydinosaamiseensa eli asiakasprofiilien luomiseen, tiedonhakuihin, aineistojen keräämiseen, sisältöjen tuntemuksen hyödyntämiseen ja tiedottamiseen. Laakso (2010, 11, 15-16) viittaa Joensuussa ja Raisiossa tehtyihin haastatteluihin, joissa myös kirjaston kotipalvelun asiakkaat odottivat kirjaston henkilökunnalta kirjastoalan koulutusta, sisältöjen tuntemusta, kykyä esitellä aineistoa sekä ystävällisyyttä, luotettavuutta ja pirteyttä. Lisäksi asiakkaat toivoivat, ettei henkilökunta vaihtuisi usein. Oleellista on, että kirjaston kotipalvelulla on joku vastuuhenkilö ja asiantunteva varahenkilö sairastapauksien ynnä muiden poikkeustilanteiden varalle. Tämä pitää paikkansa riippumatta siitä, onko kyseessä keskitetty malli, jossa yksi henkilö on vastuussa koko alueen kotipalvelutoiminnasta vai hajautettu malli, jossa jokainen kirjasto hoitaa omat kotipalveluasiakkansa.

Kirjaston kotipalvelussa tehdään kirjavinkkausta ikäihmisille heidän kotonaan, ryhmille asumispalveluissa ja ammattilaiselta vinkkaus sujuu myös puhelimesta tarpeen mukaan, kunhan aineisto on tuttua. Kirjavinkkaus on menetelmä, jossa vinkkaaja kertoo valitsemistaan kirjoista asiakkaille tarkoituksenaan houkutellessa heidät lukemaan. Kirjaston kotipalvelun toiminta on tavallaan pitkälle vietyä tietopalvelua, kun vuodesta toiseen löydetään asiakkaalle tämän toiveiden mukaan esimerkiksi tietyn tyylin kirjallisuutta. Tähän vaaditaan kirjastoammattilaisen ammattitaitoa. (Laakso 2010, 37, 43.)

Seniorivinkkaus on kirjavinkkausta ikäihmisille. Seniorivinkkaus on hyvin asiakaslähtöistä ja vuorovaikutteista. Täytyy pitää mielessä, että ikäihmisillä on valtavasti tietoa, taitoa ja elämäkokemusta. Vinkkauksen tarkoituksena on nostaa esille teoksia, kertoa niistä innostavasti ja elävästi. Vinkkari voi jakaa oman lukukokemuksensa asiakkaiden kanssa, mutta kyse ei ole kirjallisuuden analyysistä tai kirja-arvostelusta. Samalla markkinoidaan kirjaston ”syvää ja leveää kirjallisuuskokoelmaa” ja madalletaan kynnystä käyttää kirjaston palveluita. Kerrotaan kirjaston erilaisista aineistoista ja muistutetaan, että kirjastossa on asiantuntevaa henkilökuntaa, joilta saa aina apua ja vinkkejä. Laakson mukaan vinkkarille haastavin asiakaskunta on muistihäiriöisten ryhmät. Hän toteaa myös,

että ”Hyvä mieli niin vinkkarilla kuin yleisöllä on jo yksi saavutus, vaikka sitä ei tilastoidakaan.” (Laakso 2010, 42-43.)

Esiteltävät teokset voidaan seniorivinkkauksessa valita esimerkiksi yhdessä päätetyn teeman mukaisesti. Valintaan vaikuttaa luonnollisesti vinkkauksen osallistujat, heidän toiveensa ja kiinnostuksen kohteensa. Vinkattavaksi voi valita kaikenlaisia kirjoja romaaneista kuvateoksiin. Myös vinkkarin mieltymykset saavat näkyä, jos jotkut teokset ovat erityisesti koskettaneet. Vinkkausta voi halutessaan elävöittää esimerkiksi musiikin, kuvien ja draaman keinoin. Seniorivinkkaus voi kuitenkin yksinkertaisimmillaan tarkoittaa myös sitä, että vinkataan ja esitellään aineistoja silloin, kun toimitetaan aineistot asiakkaalle kotiin eli käytännössä käydään tuodut aineistot läpi. (Laakso 2010, 43.)

Kuten jo edellä olen maininnut, kirjastot järjestävät kirjaston kotipalvelua monin eri tavoin. Jotkut kirjastoautot ovat tehneet kirjaston kotipalvelua jo vuosikymmenten ajan. Mikäli asiakas ei enää jaksa huonon kuntonsa takia tulla kirjastoautolle saakka, virkailija saattaa viedä hänelle kirjat kotiin. Ajatuksena on se, ettei kenenkään haluta putoavan pois kirjastopalveluiden piiristä. Henkilökunta tuntee asiakkaansa lukutottumukset ja osaa jo sen perusteella valita tälle luettavaa. Monesti nämä ihmiset ovat yksinäisiä ja haluaisivat myös jutella kaiken maailman asioista. Kyöstiö toteaa, että kirjastot voivat osaltaan olla vastaamassa jatkuvasti kasvavaan kotipalveluiden tarpeeseen tuomalla asiakkaille kirjastoaineistoja. Hän kuitenkin painottaa, että ikäihmisten lukumäärän voimakas kasvu on haaste kirjastoauto toiminnalle. (Kyöstiö 2011, 319, 380.)

On syytä ottaa huomioon, että läheskään kaikkialla ei kirjastoauton työntekijöiden ole mahdollista viedä aineistoja asiakkaille kotiin asti, eikä se olisi järkevääkään. Kirjaston kotipalvelutoiminta on järjestettävä tapauskohtaisesti. Esimerkiksi isommissa kaupungeissa saattaa olla keskitetty järjestelmä, kun taas maaseudulla kirjastoauton voi mahdollisesti olla helpompi poiketa viemässä yksittäiselle asiakkaalle aineistot kotiovelle. Raja kirjastoauto toiminnan ja kirjaston kotipalvelun välillä saattaa toisinaan olla häilyvä.

Esimerkiksi Tampereella on useampia hyviä palveluita kirjaston ja erilaisten asumis- ja hoivapalveluiden yhteistyön näkökulmasta. Tampereen kirjaston sivulta löytyy muun muassa tietoa, että aikuisetkin, esimerkiksi erilaiset yhteisöt ja yhdistykset, voivat saada kirjavinkkauspalveluita kirjastolta. Tampereen kirjastolla on myös valmiita muistelua ja keskustelua tukevaa teema-aineistoa ja ohjelmaa tarjolla. Löytyy esimerkiksi ryhmätuokioiden toteuttamista helpottavia teemapaketteja,

jotka on koostettu kirjaston aineistoista sekä ohjelmaa elävöittämään tarkoitetuista tuoksuista, valokuvista tai esineistä. Järjestetään myös historiaan sukeltavia ”Tule muistojen aikaan” -esityksiä, jotka soveltuvat erityisesti muistisairaille. Kirjastolta voi lainata äänimuseon, joka sisältää muun muassa Yleisradion uutis- ja musiikkilähetyksiä 1950- 1960- ja 1970-luvuilta sekä äänitteitä luonnosta ja maaseudulta. Lisäksi Tampereen kirjasto järjestää ”Luen Sinulle”- ääneenlukijoiden luku-tuokioita yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. (Tampere 2020a, viitattu 22.2.2020.)

Helsingin kaupunginkirjastolla (Helmet 2020c, viitattu 22.2.2020) on kirjastopiste neljässä ikäihmisten palvelukeskuksessa. Näiden kirjastopisteiden päätavoitteisiin kuuluvat muun muassa syrjäytymisen ennaltaehkäisy ja yksinäisyyden lievittäminen. Kyseiset kirjastopisteet toimivat osana Helmet-kirjastoa. Henkilökunta on tiettyinä päivinä paikalla, muuten pisteet toimivat omatoimi-periaatteella. Näissä kirjastopisteissä on otettu asiakkaiden ikä huomioon aineiston ja palvelujen valinnassa. Tarjolla on esimerkiksi äänikirjoja, selkokirjoja, isotekstisiä kirjoja sekä ”ATK-ohjausta”. Aineistotyypit ja palvelut kuitenkin hieman vaihtelevat eri pisteissä, esimerkiksi DVD- ja CD-levyjen tarjonta. Mitä taas kirjastojen aineistoihin tulee, ainakin Oulun kirjasto mainostaa hankkivansa kirjastoon kaikki suomenkieliset äänikirjat, selkokirjat ja isotekstiset kirjat (Oulun kaupunginkirjasto 2020b, viitattu 22.2.2020). Laakson mukaan isotekstisiä kirjoja ilmestyy kustantajilta vain vähän niiden pienen menekin takia, joten niitä ei ole kirjastojen asiakkaiden tarpeisiin nähden tarpeeksi saatavilla (Laakso 2010, 34). E-kirjat voivat jossain määrin korvata isotekstisiä kirjoja, sillä niiden fonttia on usein mahdollista säätää itselle sopivaksi. Kaikki eivät kuitenkaan halua, osaa tai voi käyttää e-aineistoja.

3.3.4 Kirjastoautotoiminnasta

”Kirjastoauto on pieneen lähikirjastoon verrattavissa oleva liikkuva kirjasto, josta ne ihmiset, joilla ei ole mahdollisuutta käyttää kiinteää kirjastoa, saavat mahdollisimman samanlaiset kirjastopalvelut kuin mitä kiinteän kirjaston käyttäjät saavat.” Kirjastoautopalveluissa (kuten myös kirjaston kotipalvelussa) on se kätevä puoli, että kirjat menevät asiakkaan luo, eikä tarvitse odottaa asiakkaan tulevan kirjojen luo. Kirjastoauto siis vie informaatiota ja kulttuuria ihmisille. Kyöstiö viittaa IFLA:n näkemykseen, että kirjastoautopalveluiden ”päätargetoituksena on edistää tasa-arvoisten kirjastopalveluiden tarjontaa kunnan asukkaille”. Lisäksi IFLA on tuonut samassa yhteydessä esiin sen tosiasian, että kirjastoauton on, ainakin teoriassa, mahdollista vastata asiakkaiden muuttuviin tarpeisiin, joita väestön muutokset tuovat mukanaan. (Kyöstiö 2011, 21-23.)

Kirjastoauto ja kirjaston auto ovat kaksi hieman eri asiaa. Pelkäsi kirjaston autoksi voitaisiin määrittellä esimerkiksi kirjaston omistama auto, joka kuljettaa vain kirjaston kotipalvelun aineistoja kirjaston ja asiakkaiden välillä, eikä palvele asiakkaita muuten. Varsinaisen kirjastoauton perustehtävä on kirjastoaineiston lainaustoiminnan hoitaminen ja tietopalvelun tarjoaminen. Niin sanottujen tavallisten kirjastoautojen lisäksi niin Suomessa kuin muualla maailmassa on ja on ollut vuosikymmenten varrella hyvin erilaisia kirjastoautoja. Näistä esimerkiksi monitoimikirjastoautot tarjoavat edellä mainitun perustehtävän lisäksi muita perinteisiä kirjastotoimintaan liittyviä toimintoja, kun taas monipalvelukirjastoautot tarjoavat lisäksi ei-kirjastonomaisia palveluja. (Kyöstiö 2011, 23-24, 144.)

Monitoimikirjastoautossa on siis voitu esimerkiksi pitää satutunteja tai nukketeatteriesityksiä, esittää elokuvia tai lyhytelokuvia, järjestää teatteri- tai musiikkiesityksiä, pitää tietotekniikan tai kirjastonkäytön opastuksia ja taidenäyttelyitä. Kirjastoautossa voi olla tietokoneita, nettiyhteys, taulutelevisio, kopiokone sekä monenlaisia muita laitteita asiakkaiden käyttöön, tapahtumien järjestämistä ynnä muuta toimintaa varten. (Kyöstiö 2011, 144, 148, 155, 157, 163-164, 168.)

Monipalvelukirjastoautossa puolestaan on voinut olla esimerkiksi postimerkkien myyntiä ja muita postin palveluita, lääkkeiden, ruokatavaroiden, ruuan tai vaikka pyykkikassien toimittamista ja kuljettamista. Yhteistyötä on voitu tehdä vaikkapa Veikkauksen kanssa tai autossa on saattanut matkustaa mukana esimerkiksi Kelan, erilaisten pankkien tai vaikka terveydenhuollon asiantuntijoita ja ammattilaisia. Haja-asutusalueilla on voitu kerätä tavaratalaan soveltuvia ongelmajätteitä kuten elektroniikkaromua, lääkejätteitä, loisteputkia, pienmetallia ja lasia. Auton matkassa on saattanut myös esimerkiksi kulkea asiakkaita varten verenpainemittari. Erilaisia kirjastoautoja käytetään myös liikkuvina ennakoäänestyspaikkoina. (Kyöstiö 2011, 144, 152-153, 157, 160-164, 168.)

Yhteistä monitoimikirjastoautoille ja monipalvelukirjastoautoille on se, että niiden molempien päätehtävä on kirjastopalveluiden tarjoaminen, mutta ne on varustettu niin, että ne voivat toimittaa myös muita niille annettuja tehtäviä ja palveluita. Käytännössä rajanveto kirjastoauton, monitoimikirjastoauton ja monipalvelukirjastoauton välillä voi olla hyvin vaikeaa, koska termit voivat olla käytännössä hyvin lähellä toisiaan. Esimerkiksi joku kirjastoauto voi muuten toimia vain perustehtävän puitteissa, mutta saattaa lisäpalveluna myydä vaikka postimerkkejä. (Kyöstiö 2011, 144-145, 163, 168, 387.)

Olen tässä tuonut esiin esimerkkejä sekä kirjaston omista palveluista ja tapahtumista kirjastoautoissa että kirjastoautojen ja muiden tahojen yhteistyöstä osoittaakseni, että hyvin monenlaista palvelua tarjotaan ja on tarjottu vuosien varrella ja että yhteistyön muotoja on mahdollista kehittää edelleen.

Kirjastoautoissa perinteinen asiakkaan ja henkilökunnan välinen vuorovaikutus on edelleen voimissaan johtuen palvelun luonteesta ja tilojen pienuudesta. Monet aiemmat asiakaskohtaamiset kiinteässä kirjastossa ovat väistyneet itsepalvelun ja verkkoasioinnin tieltä. Myös digitaalisten aineistojen lisääntyminen on vaikuttanut asiaan. Henkilökohtainen palvelu nähdään usein tehottomana ja kalliina. Samaan aikaan asiakkaat, jotka eivät osaa käyttää tietokoneita tai muita vastaavia laitteita sekä asiakkaat, jotka eivät voi sairauden tai vamman takia käyttää tarvittavia laitteita, putoavat ”digitaaliseen kuiluun” sekä verkon ulkopuolelle että osaamiskuiluun. (Kyöstiö 2011, 24, 374-375.)

Kirjastoautojen merkitys sosiaalisena palveluna näkyy ja kuuluu selvästi muun muassa kirjastoammatilaisien sekä kirjaston asiakkaiden kertomuksina kohtaamisista ja hyvistä juttutuokioista, jotka päättyvät aikataulusyistä ennen aikojaan, sekä erinomaisesta henkilökohtaisesta palvelusta. Tutustuminen asiakkaaseen auttaa virkailijaa esimerkiksi antamaan parempia suosituksia asiakkaalle. Kyöstiö antaa esimerkin siitä kuinka Tampereella kirjastoauton ja vanhustentalojen yhteistyö suunniteltiin toteutettavaksi viemällä taloille vaihdettavat siirtokokoelmat. Asiukkaat kuitenkin halusivat tulla itse käymään kirjastoautossa ja he nauttivat erityisesti sosiaalisesta tapahtumasta; muiden kirjastokäyttäjien tapaamisesta ja heidän kanssaan keskustelusta sekä kirjastoauton henkilökunnan kanssa rupattelusta. (Kyöstiö 2011, 319-320, 374-375, 383-384, 436.)

3.3.5 Laitoskirjastotoiminta ikäihmisille

Suuri osa ikäihmisille tarkoitetuista ammattimaisista laitoskirjastoista on lakkautettu. Laitoksilla saattaa olla niiden sijaan ”itsepalvelukirjasto” eli kokoelma esimerkiksi lahjoitettuja kirjoja. Kukaan ei välttämättä tee niissä kokoelmatyötä tai asiakaspalvelua. Hyvää tarkoittavat lahjoittajat eivät välttämättä osaa arvioida lahjoittamansa aineiston hyödyllisyyttä, eivätkä lahjoitukset välttämättä ole asiakkaita kiinnostavaa aineistoa. Tällöin valikoima ei palvele asiakkaita. Esimerkiksi kirjastoalan opiskelijat ovat tehneet projekteina muun muassa kokoelmatyötä ja järjestäneet tapahtumia. (Niemitalo 2020b.)

Laitoskirjastojen lakkautukset näkyvät kirjaston kotipalvelua tarvitsevien asiakkaiden määrän nousuna. Laakson (2010, 10, 22) mukaan kirjaston kotipalvelu ei voi korvata ammattilaisen hoitamaa laitoskirjastoa, mutta pienemmissä laitoksissa kirjaston kotipalvelu voi kuitenkin turvata laitoksessa asuvien kirjastopalvelut. Myös kirjastoautot voivat mennä niiden ihmisten luo, jotka eivät muuten pääsisi kirjastoon eli kirjastoautopalvelut voivat tehdä yhteistyötä erilaisten laitosten kanssa (Kyöstiö 2011, 318- 321). Lisäksi pitää muistaa, että erilaisia kotona asumista tukevia palveluita kehitetään jatkuvasti (Kirvesoja 2009, 45).

Kirvesoja (2009, 49-51, 53) toteaa: ”Taiteen, kirjallisuuden ja ylipäätään kulttuurin liittäminen luontevaksi osaksi hoitotyötä on niin kirjastojen kuin muidenkin kulttuurilaitosten erityisryhmien palveluista huolehtiville tärkeä tulevaisuuden tavoite sekä hoitolaitoksissa että avopalveluissa.” Hän tuo esiin, että kirjastot voivat järjestää muun muassa teemakasseja muistelua varten, virikkeellisiä kirjastotunteja, ääneen lukemista, muistelutuokioita, erityisryhmille seniorivinkkausta sekä teemallisia muistelutuokioita. Hän myös huomauttaa, että tämä työ vastaa tavallaan esimerkiksi lapsille pidettäviä satutunteja ja kirjastonkäytön opetusta aikuisille, koska loppujen lopuksi kyse on kirjaston kokoelmien avaamisesta.

3.3.6 Celia ja Viittomakielinen kirjasto

”Celia on saavutettavan kirjallisuuden ja julkaisemisen asiantuntija, joka tukee yhdenvertaisuutta lukemisessa ja oppimisessa. Celia tuottaa ja välittää kirjallisuutta saavutettavassa muodossa, mm. äänikirjoina ja pistekirjoina, yhteistyössä kirjastojen ja kustantajien kanssa (Celia 2020d, viitattu 07.07.2020).” Celian kirjat on tarkoitettu kaikille, joille niin sanotun ”tavallisen kirjan” lukeminen on lukivaikeuden, sairauden, vamman tai muun vastaavan syyn takia vaikeaa. Seniorit saavat ilman lääkärintodistusta oikeuden käyttää Celian palveluita. Celian aineistoja saa lainata maksutta. Kaikesta Suomessa vuosittain julkaistusta kauno- ja tietokirjallisuudesta Celia tuottaa saavutettavaan muotoon noin 30%. Kirjoitushetkellä Celian valikoimassa on muun muassa noin 45 000 eri äänikirjaa verkosta suoraan kuunneltavissa. Vaikka Celia tarjoaa äänikirjoja edelleen myös CD-levyinä, verkkokuuntelua mainostetaan Celian sivuilla näkyvästi. (Celia 2020d, viitattu 07.07.2020; Celia 2020e, viitattu 07.07.2020.)

Celian sivuilta löytyy ohjeistukset seniorien asiakkaaksi rekisteröimisestä ynnä muista oleellisista seikoista yksityishenkilöille, yleisille kirjastoille ja hoiva-alalle kätevästi erikseen (Celia 2020a, viitattu 07.07.2020 ja Celia 2020b, viitattu 07.07.2020). Ikäihmisille järjestetään opastuksia Celian verkkopalvelujen käytöstä joissain Helsingin ja Vantaan kirjastoissa sekä palvelutaloissa. On myös mahdollista valtuuttaa toinen henkilö hankkimaan asiakkaalle oikeuden Celian palveluiden käyttöön sekä auttamaan lainaamisen kanssa. Celian asiakkuuden voi hankkia oman kirjaston kautta tai täyttämällä Celian verkkosivuilta löytyvän lomakkeen. On myös mahdollista lainata äänikirjoja muiden Pohjoismaiden lukemisesteisten kirjastoista. Celialla on omia kirjakerhoja eri teemoihin liittyen, seniorit voivat nauttia esimerkiksi ”Jännitystä elämään”, ”Kevyttä ja viihdyttävää” tai ”Elämää ennen ja nyt” – kirjakerhoista (Celia 2020e, viitattu 07.07.2020; Celia 2020f, viitattu 07.07.2020.)

Muiden kirjastojen yhteistyö Celian kanssa on yhä korostuneemmin Celian palveluiden markkinointia lainaustoiminnan sijaan, sillä Celia pystyy palvelemaan laajalla kokoelmallaan esimerkiksi äänikirja-asiakkaita tehokkaammin ja paremmin kuin yleiset kirjastot (Laakso 2010, 33). Celiaan tutustuminen voi olla yksi tehokas keino kirjastoille lisätä kirjastopalveluiden saavutettavuutta vanhuspalveluiden piirissä eläville.

Viittomakielinen kirjasto on Kuurojen liiton ylläpitämä videokirjasto verkossa. Sieltä löytyy viittomakielistä sisältöä kaikille iästä riippumatta. Tarjolla on viihdettä ja kulttuuria, urheilua ja asiaohjelmia, historiaa ja niin edespäin. (Kuurojen Liitto ry 2020, viitattu 16.10.2020.)

4 LUKEMISEN HYÖDYT

“The - - thing that fiction does is to build empathy. When you watch TV or see a film, you are looking at things happening to other people. Prose fiction is something you build up from twenty-six letters and a handful of punctuation marks, and you, and you alone, using your imagination, create a world, and people it and look out through other eyes. You get to feel things, visit places and worlds you would never otherwise know. You learn that everyone else out there is a me, as well. You’re being someone else, and when you return to your own world, you’re going to be slightly changed.” (Gaiman 2016, 12)

Lukemisen hyödyistä on olemassa sekä kokemusperäistä että tieteellisesti tutkittua tietoa. Luku- tutkimukset ja kirjat kuten *Kirjasto muutti elämäni – Kirjasto mukana elämässä* ja *Rakastan kirjastoa – Tarinoita lukijoilta* tuovat esiin lukijoiden omakohtaisia kokemuksia lukemisen ja kirjaston merkityksestä. Tieteellisesti tutkittua tietoa ovat tarjonneet muun muassa väestötutkimukset ja ihmisai-vojen kuvaaminen. Käsittelen lukemisen hyötyjä tässä molemmista näkökulmista. Lukeminen voi myös merkitä monia eri asioita eli ihminen voi lukea kauno- tai tietokirjallisuutta, viihdettä, taidetta, kirjoja, sarjakuvia, lehtiä tai vaikka tuoteselosteita. Monien tieteellisesti tutkittujen hyötyjen saavuttamiseksi olisi tutkimusten mukaan kuitenkin luettava juuri kaunokirjallisia romaaneja. Olen tuonut tässä esiin minun työni näkökulmasta oleellisia seikkoja, mutta lukemisesta on toki paljon muitakin hyötyä.

Ensimmäisenä hyötynä voisi mainita, että lukijat ovat muita onnellisempia. Helovuo (2016, 88-89) viittaa Rooman Tre-yliopistossa vuonna 2015 tehtyyn tutkimukseen, jonka mukaan ”kirjoja lukevat italialaiset ovat merkittävästi onnellisempia kuin ne, jotka eivät lue.” Lukijat ovat yleisesti ottaen tyytyväisempiä elämäänsä, tuntevat elämässään merkittävästi enemmän positiivisia tunteita ja ko-kevat hallitsevansa elämäänsä paremmin kuin lukemattomat. Lukuharrastus myös näyttäisi olevan yhteydessä muista kulttuuriharrastuksista nauttimisen sekä fyysisestä kunnosta paremmin huolta pitämisen kanssa. Helovuo toteaa ”Tuskin italialaiset niin paljon suomalaisista poikkeavat, etteikö tutkimustulosta voisi soveltaa myös täällä. Lue enemmän – tulet onnellisemmaksi!”

Helovuo (2016, 91-92) myös viittaa tutkimukseen, jonka mukaan katsojat voivat ammentaa myön-teisistä elokuvista positiivisuutta, rohkeutta, sinnikkyyttä, viisautta, inhimillisyyttä ja tunneälykkyyttä.

Hän toteaa, että ”samaa analogiaa voinee hyvin käyttää myös kirjallisuuteen.” Tutkimuksen mukaan inspiroivat ja positiiviset elokuvat voivat muun muassa saada katsojansa ajattelemaan myönteisemmin ja kasvattaa heidän itsetuntemustaan. Voisi siis ehkä sanoa, että onnellisia loppuja ja uskomattomia selviytymistarinoita lukemalla voi myös kehittää omia hyviä ominaisuuksiaan. Positiivisten ja inspiroivien tarinoiden tunteet tarttuvat siinä missä pessimistisyys ja negatiivisuuskin.

Lukeminen voi myös yllättää ja samalla puhkoa kuplia, joissa elämme. Lukeminen voi tarjota erilaisia näkökulmia sekä uusia tapoja ajatella ja nähdä maailma. Kirjan sivuilla voi turvallisesti ja omaan tahtiin tutustua uusiin asioihin ja erilaisiin ihmisiin. Niputamme ihmisiä herkästi ryhmiin ja meillä saattaa olla monenlaisia ennakkoluuloja muita kohtaan. Lukeminen voi auttaa näkemään ihmiset ainutlaatuisina yksilöinä. Varsinkin ennakkoluulottomasti valittu kirjallisuus voi auttaa laajentamaan omaa maailmankuvaa. Helovuo myös viittaa yhdysvaltalaisutkimukseen, jossa kävi ilmi, että korkeakirjallisuuden lukeminen lisää ihmisen empatiakykyä. Kirjojen lukeminen voi mahdollisesti opettaa jopa itsemyötätuntoa. (Helovuo 2016, 99-101, 123-125.)

Lukemalla voi matkustaa maailman ympäri tai jopa kiellettyihin paikkoihin. Ihminen ei millään ehdi elämänsä aikana matkustaa kaikkialle, mutta kirjoja lukemalla voi päästä vierailulle lähes minne tahansa, ja tämä onnistuu ilman jonottamista tai rakkoja jaloissa. Eikä maksa mitään. Myös matkustaminen ajassa onnistuu noin vain. Taustatyötä tekemällä kirjailija voi luoda lukijalle yksityiskohtaisen kuvan vaikkapa tämän lapsuuden ja nuoruuden vuosikymmenistä. Toisaalta tarina voi kertoa vaikka ihmiskunnan synnystä tai kaukaisesta tulevaisuudesta. (Helovuo 2016, 107-109.)

Aivoja voi nollata vaikkapa viihdekirjallisuudella ja dekkareita lukemalla voi tuoda jännitystä tasapaksuimpaankin elämään. Jokainen voi valita itselleen sopivaa kirjallisuutta, ei ole mikään pakko lukea korkeakirjallisuutta, jos se ei ole itselle mieleen tai haluaa välillä vaihtelua. Viihdekirjallisuus on kevyttä luettavaa ja kirjat tempaavat helposti mukaansa, jännityskirjallisuus puolestaan saa sydämen tykyttämään nopeammin. Seikkailuja kaipaava voi tarttua vaikka fantasia- tai tieteiskirjallisuuteen. (Helovuo 2016, 75, 110-111.)

Lukemalla voi opetella olemaan jouten. Tutkimusten mukaan joutenolo on hyväksi ihmisille, mutta se voi tuntua vaikealta nykypäivänä, kun ihmisen arvoa usein mitataan tehokkuuden perusteella. Paperisen kirjan lukeminen saa ihmisen pysähtymään ja se voi viedä ajatukset pois jatkuvasta suorittamisesta, sillä se on rauhallista, mukavaa ja näennäisen hyödytöntä tekemistä. (Helovuo 2016, 69-70.)

Lukeminen voi auttaa löytämään ratkaisuja omiin ongelmiin. Kaunokirjallisuutta lukiessa ihminen helposti samastuu kirjan hahmoihin ja tilanteeseen. Tämä voi auttaa alitajuntaa löytämään yhteneväisyyksiä tarinan ja oman elämän pulmien välillä. Vaikka hahmot olisivat täysin fiktiivisiä, heissä voi tunnistaa jotain samaa kuin itsessään ja siten saada työkaluja ja malleja ratkaista oman elämän ongelmia tai ristiriitatilanteita. (Helovu 2016, 122-123.)

Lukeminen voi lohduttaa, kun elämässä on tavalla tai toisella vaikeaa. Kirjat voivat tarjota tällöin pakopaikan, jossa voi toiviksi unohtaa oman elämän. Kirjojen avulla voi päästä hetkeksi itsestään ja kaikesta ympärillään eroon. Voi seurata jonkun aivan muun elämää toisella puolella maapalloa, fantasiamaailmassa tai vaikka galaksin toisella puolella. Jos tarvitsee piristystä, voi valita hyvän mielen kirjoja, jos taas kaipaa apua tunteiden purkamiseksi voi valita esimerkiksi surullisen tai vihasuttavan romaanin. Voi myös turvautua omaan lempikirjaan tai niin sanottuun turvakirjaan, jonka sisältö on tuttu ja turvallinen. Tällaisen kirjan lukeminen voi hyvin olla lohturuokaan verrattavissa oleva lohduttaja. Toisaalta lukeminen voi auttaa asettamaan omat ongelmat oikeaan mittasuhteeseen. Ihmiset, joilla ei ole elämässään suuria murheita ja suruja, saattavat herkästi murehtia pikkuasioita. Kun kirjoista lukee maailman kauheuksista, omat arkiset ongelmat eivät tunnukaan enää niin pahoilta. (Helovu 2016, 94-95, 97.)

Lukeminen on hiljainen ja mielenrauhaa tuova harrastus. Jatkuva melu voi aiheuttaa monia vakavia ongelmia, esimerkiksi sydän- ja verisuonitautien riski kasvaa, stressi lisääntyy ja unen laatu heikenee (Helovu 2016, 85-86). Lukemisesta voi olla apua myös nukahtamiseen. Helovu puhuu ympärivuorokautisen mediavirran ja ylipäättään lisääntyneen viriketulvan unentuloa häiritsevistä vaikutuksista. Hän viittaa tutkimuksiin, joiden mukaan nämä ovat suurimpia syitä viime vuosina rajusti lisääntyneisiin uniongelmiin. Näistä ärsykkeistä irrottautuminen vaatii tietoista päätöstä. Hän painottaa, että on tärkeää miettiä, millaisia ärsykejä aivoille ennen nukkumaanmenoa antaa. Paperisen kirjan lukeminen on useimmiten sopivan vähä-ärsykejä, jotta nukahtaminen onnistuu helpommin. Unitutkija Matthew Walker suosittaa rentoutumista ennen nukkumaanmenoa ja erityisesti jonkin rentouttavan aktiviteetin tekemistä. Hän mainitsee tästä esimerkkeinä lukemisen ja musiikin kuuntelun. Hän painottaa, että makuuhuoneen tulisi olla nukkumiseen sopiva paikka ja tämä tarkoittaa muun muassa pimeää ja laitevapaata makuuhuonetta. Kirkkaat valot, erilaiset äänet ja muut ärsykkeet vaikeuttavat nukahtamista. Helovu ja Walker molemmat painottavat liiallisen valon, sinivalon ja ruutujen tuijottelun negatiivisia vaikutuksia nukahtamiseen. Toisin sanoen fyysisen kirjan lukeminen riittävän himmeässä valaistuksessa on nukahtamisen kannalta hyvä vaihtoehto

iltapuuhaksi. Helovuo tuo myös esiin, että kirjan lukeminen voi auttaa siirtämään mielessä pyörivät ajatukset ja tunteet syrjään ja siten auttaa myös nukahtamista. (Helovuo 2016, 79-81; Walker 2018, 268-270, 342.)

Lukeminen voi helpottaa yksinäisyyttä. Helovuo (2016, 96-97) viittaa kirjallisuudentutkija Harold Bloomin näkemykseen, että ”mielikuvituskirjallisuus on toiseutta ja lievittää sellaisenaan yksinäisyyttä.” Helovuo summaa: ”Kirjaystävä ei hylkää hädän hetkellä. Se nököttää uskollisesti yöpöydällä lukijaansa odottaen. Se ei ilku eikä kritisoi, ei patista eikä nalkuta. Sille ei tarvitse esittää hienompaa ja fiksumpaa kuin oikeasti on. Sille riittää juuri sellaisena kuin on. Kirjallisuus tarjoaa lukijalleen valtavan määrän ihmisiä, joiden kanssa voi nauraa, iloita ja viettää hauskoja iltoja. Heidän kanssaan voi itkeä pillittää yhteistä yksinäisyyttä tai jakaa tuskaa elämän aallonpohjissa.” Kirjallisuuden kautta voi myös hetken tuntea yhteenkuuluvuutta kirjan kirjoittajan sekä kaikkien muiden lukijoiden kanssa. Lukeminen voi siis olla ikään kuin yhteinen kokemus, jonka ansiosta ei ole enää aivan niin yksin. ”Kirjaston avulla tässä huoneessa tuntuu olevan koko maailma läsnä” Laakso toistaa erään vuodepotilaana olevan omakohtaisen kokemuksen (Laakso 2010, 48).

Eikä kirjallisuudesta nauttimiseen tarvitse olla mitään erityistä syytä. Kirjallisuudesta, taiteesta ja kulttuurista on lupa nauttia ihan ilman odotuksia mistään hyötyvaikutuksista. Kulttuurin rahoittaminen on helpompaa, jos sille voidaan löytää kansanterveydellisiä perusteita, mutta kulttuuria voi harrastaa ihan sen itsensä takia. (Helovuo 2016, 137-139.)

4.1 Lukemisen hyödyt erityisesti ikääntyville

Ihmisten elämään on kautta aikojen kuulunut tarinointi ja ajatusten vaihto. Tarinoista ihmiset ovat löytäneet ratkaisuja ongelmiinsa, ja tarinoiden äärellä he ovat kokeneet tunteita, nauraneet ja itkeneet yhdessä. (Lähdesmäki & Vornanen 2009, 188.)

Lukeminen pitää aivot hyväkuntoisina pidempään. Helovuo (2016, 132-133) viittaa Chicagon Rushyliopiston tutkimukseen, jonka mukaan lukemista harrastaneiden aivot eivät olleet yhtä rappeutuneita kuin niiden ihmisten, jotka eivät ole eläessään lukeneet paljon. Mitä tulee Alzheimerin tautiin, sairastumista ei ehkä pysty estämään, mutta taudin tuloa voi lykätä aivoistaan huolta pitämällä. Tämä pitää paikkansa muidenkin muistisairauksien suhteen. Hyviä keinoja tähän huolenpitoon ovat

muun muassa kirjallisuuden lukeminen ja aktiivinen sosiaalinen kanssakäyminen. Ikäihmisen oppiminen voi olla hitaampaa, mutta hermosolut pystyvät silti luomaan uusia yhteyksiä eli uuden oppiminen onnistuu edelleen. Helovuoto toteaa myös, että ”vanhainkoodissa ja palvelutaloissa järjestettyjen ääneenlukutilaisuuksien on todettu parantavan ikääntyneiden mielenlaatua. Näin ollen hyvän kirjan kuunteleminen yhdessä muiden kanssa pitää aivot erityisen skarpeina ja mielen kevyenä.”

Helovuoto myös viittaa Yalen yliopiston vuonna 2016 julkaisemaan tutkimukseen, jonka mukaan ”kirjoja lukevat ihmiset elävät keskimäärin kaksi vuotta pitempään kuin ne, jotka eivät lue lainkaan.” Esimerkiksi lehtien aktiivinen lukeminen ei tuonut samanlaisia vaikutuksia. Fiktio lukeminen puoli tuntia päivässä riitti vaikuttamaan positiivisesti ihmisen elinikään. Hyyppä puolestaan painottaa kulttuurin virkistävän ja elinvuosia lisäävän vaikutuksen liittyvän vahvasti sosiaaliseen osallistumiseen. Hän viittaa oman työryhmänsä tutkimuksiin, jotka osoittavat sosiaalisen ja kulttuurisen harrastamisen pitävän myös ikäihmiset terveempinä ja psyykkisesti paremmassa kunnossa. Toisin sanoen lukupiiristä tai yhteisestä muistelutuokiosta voi olla terveyden kannalta jopa enemmän hyötyä kuin yksin lueskelusta. (Helovuoto 2016,133; Hyyppä 2018, 114-121.)

Ikäihmisellä voi olla eläkkeelle siirtymisen jälkeen merkityksettömyyden kokemuksia, jos työ on ollut aiemmin iso osa elämää. Minnekään ei olekaan enää kiire ja aikaa on runsaasti, eikä ihminen välttämättä tiedä, mihin sitä käyttäisi. Lukeminen auttaa kuluttamaan aikaa, tuo elämään merkitystä ja on harrastus, jonka voi aloittaa milloin tahansa ilman sen kummempaa aiempaa kokemusta. Suomessa kirjaston käyttö on myös pääosin ilmaista, joten se on harrastus, joka sopii pienituloisillekin. Kotipalvelu tai kirjastoauto voivat myös auttaa niitä, jotka eivät pääse fyysiseen kirjastoon käymään. (Helovuoto 2016, 131.)

Lukeminen saa elämän tuntumaan pidemmältä ja rikkaammalta. Helovuoto (2016, 134-135) viittaa Umberto Econ näkemykseen, että kirjoja lukematon ihminen elää vain yhden elämän, kun taas fiktiota lukeva voi elämänsä lopussa tuntea eläneensä lukemattomia elämiä. Hän tuo esiin myös Econ ajatuksen siitä, että sivistys on elämänmittainen jatkumo, joka muun muassa avaa silmät menneisyyteen ja auttaa hahmottamaan ympäröivää todellisuutta. Toisaalta ihmisen ikääntyessä aika tuntuu kiitävän aina nopeammin eteenpäin. Jean-Marie Guyau esitti jo 1800-luvulla teorian, että nuorena ihminen kokee useammin uusia asioita ja siksi aika tuntuu kuluvan hitaammin. Vanhempana elämästä on tullut todennäköisesti yksitoikkoista rutiinia, jolloin uudet kokemukset eivät enää rytmitä arkea ja aika tuntuu vilahtavan ohitse aivan huomaamatta. Toisin sanoen on syytä

täyttää elämä yllättävillä asioilla, jos haluaa ”hidastaa ajan kulumista”. Vanhempana fyysiset rajoitteet voivat kuitenkin tulla tämän tielle. Silloin kirjat ovat mainio keino tuoda omaan arkeen uusia asioita ja saada elämä tuntumaan pidemmältä.

Kirja tarjoaa maailman, johon voi tutustua rauhallisesti tai itselle sopivaa vauhtia. Elokuvat tai televisio-ohjelmat voivat edetä nopeaan tahtiin kohtauksesta toiseen. Kirjaa lukiessa lukija voi itse säädellä, miten nopeasti tarinassa mennään eteenpäin, eikä tarvitse pinnistellä pysyäkseen tarinan kärryllä. ”Kirja ei etene mihinkään ilman lukijaa. Se odottaa aina täsmälleen siinä kohdassa, mihin lukija sen jätti.” (Helovu 2016, 52-53.) Kirjan väliin on myös mahdollista laittaa merkkejä tärkeistä kohdista ja voi helposti pysähtyä ja palata taaksepäin tarkistamaan yksityiskohtia.

4.2 Lukemisen hyödyt erityisesti satuihin liittyen

Satujen hyötyjä on tutkittu ja arvioitu varsinkin lasten näkökulmasta. Sadut usein esittävät maailman yksinkertaisena paikkana, jossa tarinoiden hyvä hahmo on aina lopulta selvästi voittaja, paha saa palkkansa ja raja näiden kahden ääripään välillä on hyvin selkeä. Näin satujen maailma voi lisätä turvallisuudentunnetta. Helovu viittaa Bruno Bettelheimin näkemykseen, että sadut ovat ”oivallisia” juuri siksi, että ne ovat ”tyypillisesti selkeitä, suoraviivaisia ja ne esittelevät eksistentiaalisen ongelman ytimekkäästi.” (Helovu 2016, 29.)

Toisin kuin monet muut asiat nykymaailmassa, sadut eivät ole päättymättömiä. Sadusta tietää jo ensimmäiseltä sivulta alkaen, että se päättyy sankarin kannalta onnellisesti. Satujen maailma on lohduttavan ennustettavissa ympärillämme jatkuvasti muuttuvan ja kuohuvan maailman keskellä. Päätyvät kirjat ja tarinat tuovat siis turvaa. ”Kirjassa kaikki on päätetty etukäteen, ja se loppuu siihen mihin se loppuu.” Tämä voi olla helpottavaa vaikkapa sosiaalisen median ja globaalien uutisvirran loputtomassa informaatioahkyssä ja viriketolvassa. (Helovu 2016, 30.)

Mitä taas tulee elämän loppuun, lapsuuden kokemukset pyyhkiytyvät ihmisen mielestä usein viimeisenä. Siksi vielä kuolinvuoteellakin asti voi lapsuuden lempisadun kuulemisella olla ihmiselle suuri merkitys. Hän ”voi elää voimallisemmin viimeisissä hetkissään ja tuntee olevansa taas se pieni lapsi oman äitinsä tai isänsä turvallisessa sylissä. Ahdistus ja pelko pienentyvät. Levoton sielu rauhoittuu, kun ääni vieressä lukee tuttua tarinaa.” (Helovu 2016, 136.)

Tuttujen satujen lukeminen aikuisena voi tuoda monia, jo unohtuneitakin, muistoja ja tunteita uudelleen pintaan. Ja ehkä jokainen meistä voi joskus kaivata nyky maailmaan lisää turvallisuudentunnetta.

5 TOIMINNALLISEN OSUUDEN JA OPINNÄYTETYÖN TAUSTOITUS

Kerron tässä hieman siitä, miksi valitsin aiheeni ja miten päädyin tekemään toiminnallista opinnäytetyötä. Kerron järjestämieni tapahtumien taustoja ja valinnoista, joita tein matkan varrella. Taustoitoin myös satuaihetta. Käyn läpi tapahtuman järjestämisen käytännön ratkaisuja. Puhun myös vähän haasteista ja muutoksista, joita jouduin matkan varrella suunnitelmaani tekemään. Olen yrittänyt tiivistää tapahtumia, joten kaikki vaiheet eivät ole välttämättä päässeet mukaan. Olen kuitenkin pyrkinyt kertomaan ainakin työni kannalta tärkeimmistä käännekohtista.

5.1 Miksi valitsin tämän aiheen ja miksi toiminnallinen opinnäytetyö

Hakeutuva kirjastotyö on mielestäni kiinnostava ja tärkeä aihe kirjastokentällä. Opiskelujeni aikana olen vähitellen tutustunut aiheeseen ja tuntui luontevalta valita jotain siihen liittyvää myös opinnäytetyöni aiheeksi. Lisäksi olen opiskelujeni aikana kiinnostunut esteettömyydestä ja saavutettavuudesta, joten aiheeni tuntui omalta.

Tämän lisäksi omassa lähipiirissäni moni ikäihminen on hurahtanut tietotekniikkaan, erityisesti älylaitteisiin, vastustettuaan niitä vuosia ja vuosia. Erityisesti sosiaalinen media on vienyt heidät menessään, mutta myös asioiden hoitaminen netissä ja e-aineistojen käyttö ovat heille mieleen. Näin on monen kohdalla käynyt sen takia, että heille on hankittu tabletti, älypuhelin tai kannettava tietokone ja joku on neuvonut, opastanut, auttanut alkuun ja auttanut ongelmatilanteissa käyttämään heidän kannaltaan hyödyllisiä tai kiinnostavia palveluita ja sisältöjä. Uuden oppiminen ja uuteen harrastukseen tykättyminen on siis vaatinut vain oikeat välineet ja hieman opastusta. Mahdollistamalla nämä omat läheiseni ovat saaneet lisää mielekästä sisältöä elämäänsä.

Toisaalta olen joutunut seuraamaan vierestä, miten moni ikäihminen on joutunut luopumaan monista rakkaista harrastuksistaan, esimerkiksi johtuen fyysisistä rajoitteista. Joskus harrastukset jäävät pois myös harrastuskaverin menettämisen takia. Olen nähnyt, miten lannistavasti harrastuksista luopuminen on heihin vaikuttanut, jos tilalle ei ole tullut uusia aktiviteetteja. Tärkeistä asioista ja etenkin läheisistä ihmisistä luopuminen on raskasta kenelle tahansa, mutta erityisen vaikeaksi tilanteen tekee se, jos ei pysty itse vaikuttamaan asioihin ja omaan elämäänsä.

llokseni olen kuitenkin saanut seurata minulle läheisten ikäihmisten muokkaavan elämänsä itselleen mielekkäämpään suuntaan. Vanhaan harrastukseen liittyen luetaan kirjoja ja lehtijuttuja, sitä seurataan televisiosta ja netistä. Vanhojen harrastusten tilalle on voinut myös tulla uusia harrastuksia kuten uuden kielen opiskelu. Lähipiirissäni on muun muassa isovanhempi, joka opiskelee uutta kieltä lastenlastensa kanssa yhdessä.

Joissain tapauksissa harrastustapaansa voi muokata omaan elämäntilanteeseensa tai terveydentilaansa sopivammaksi. Tämä pitää paikkansa eri harrastuksiin liittyen, mutta esimerkiksi lukemiseen liittyen kannattaa ottaa huomioon, että esimerkiksi e-kirjoissa on usein mahdollisuus säätää tekstin kokoa, on olemassa suuritekstisiä kirjoja, lukemisen sijaan voi kuunnella äänikirjoja ja lisäksi on olemassa muun muassa selkokirjoja ja kuvateoksia. Jos vanhoista harrastuksista joutuu kokonaan luopumaan, voi niiden tilalle hankkia uusia. Toinen mahdollisuus on muokata rakkaan harrastuksen harrastustapaa. Kirjastot tarjoavat paljon aineistoja, jotka voivat johdattaa uuden harrastuksen äärelle tai vaikka ”vaan” lukemaan.

Nämä ovat omia havaintojani, mutta lienevät päteviä myös yleisellä tasolla, kuten edellisissä kapaleissa käsittelemistäni asioista käy ilmi. Itse uskonkin, että vanhuksille tulee mahdollistaa harrastaminen heille sopivilla tavoilla. Kirjasto voi mahdollistaa esimerkiksi lukemisharrastuksen, omiin vanhoihin harrastuksiin liittyvän lukemisen, sekä uusien harrastusten aloittamisen esim. kielen opiskelu tai erilaiset musiikki- ja käsityöharrastukset. Kirjasto voi myös tuoda palveluitaan aktiivisemmin ikäihmisten ulottuville, esimerkiksi lukupiireinä, seniorivinkkauksina tai muina tapahtumina. Näin voidaan myös tukea yhteisöllisyyttä ikäihmisten kesken.

Varsinaisen inspiraation työni aiheesta sain, kun keskustelin ensin yhden ja sittemmin useamman hoitoalan työntekijän tai opiskelijan kanssa heidän kokemuksistaan liittyen heidän asiakkaidensa mahdollisuuksiin käyttää kirjaston palveluita. Minulle selvisi, ettei monissa paikoissa ole minkäänlaista yhteistyötä kirjaston kanssa tai asiakkaiden kirjastopalveluiden käyttö on esimerkiksi omaisten varassa. Tästä sain kimmokkeen ottaa enemmän selvää kirjaston erityisesti ikäihmisille tarjoamista palveluista ja aiheeseen liittyvistä aiemmista opinnäytetöistä.

Alkuun hain lähteitä, yritin saada aiheesta paremman yleiskuvan ja kirjoitin aiheesta muistiinpanoja, ajatuksenani toteuttaa tilastollinen tai laadullinen opinnäytetyö. Kehittelin erilaisia kysymyspatteris-

toja eri alojen ammattilaisille. Mietin olisiko työ järkevämpi toteuttaa haastatteluina vai kysymyslomakkeita käyttäen. Tässä vaiheessa minulle tuli mieleen monia mahdollisia näkökulmia työn toteuttamiseksi, mutta työn aiheen rajaaminen tuotti vaikeuksia.

Keskusteltuani ohjaavan opettajan kanssa totesin kuitenkin, että halusin itseasiassa päästä näkemään käytännössä, mitä kirjaston ja vanhuspalveluiden välinen yhteistyö voisi merkitä ja mitä se esimerkiksi yhdeltä työntekijältä konkreettisesti vaatisi. Tällöin tein päätöksen tehdä toiminnallisen opinnäytetyön. Onneksi pystyin käyttämään tässä hyödyksi jo tehtyä työtä ja työn rajaaminenkin oli helpompaa. Tässä vaiheessa tiesin siis haluavani toteuttaa tapahtuman ikäihmisten asumisyksikössä. Minulla oli jo monia tapahtumavaihtoehtoja mielessä, mutta halusin toteuttaa tapahtuman mielellään mahdollisimman asiakaslähtöisesti.

Kun otin erääseen mahdolliseen toimeksiantajaan yhteyttä, minulla oli mielessä sekä joukko mahdollisia asiakkaille järjestettäviä tapahtumia ja koulutuksia että yksikön työntekijöille suunnattuja koulutuksia esimerkiksi e-aineistojen käytöstä. Tarkoitukseni oli siis toteuttaa joko yksi pidempi tapahtuma jollekin ryhmälle tai useampi lyhyempi samansisältöinen tapahtuma eri ryhmille. Halusin tapahtuman olevan toisaalta asiakaslähtöisesti toteutettu ja toisaalta toistettavissa ja sovellettavissa muille samantyyppisille ryhmille, jotta valitulla yksiköllä ei olisi suurta merkitystä työn tulosten kannalta. Ehdotin tälle mahdolliselle toimeksiantajalle muun muassa muistelutuokioita, lukupiiriä ja koulutuksia. Kävi ilmi, että heillä olisi tarvetta juuri muistelutuokioille, mutta he toivoivat niihin kirjastonäkökulmaa.

Tässä vaiheessa päätin, että järjestäisin kirjallisuusteemaisia muistelutuokioita. Puhuimme alustavasti noin 30 minuuttia kestävästä tuokiosta. Useamman tapahtuman pitämällä saisin myös paremman käsityksen tapahtumani onnistumisesta. Tämä myös mahdollistaisi tapahtuman muokkaamisen, jos toteutustavassa tuntuisi olevan jotain vikaa eli voisin kehittää omaa toimintaani.

Aloittaessani kirjallisuusteemaisen muistelutuokion suunnittelun, mietin millaisesta aineistosta tapahtuman osallistajat voisivat pitää ja olla kiinnostuneita. Pyörittelin mielessäni huomioon otettavia seikkoja, kuten asiakkaiden ikäjakauma, kiinnostuksenkohteet, kuinka aktiivisia lukijoita he mahdollisesti ovat, ovatko he lukeneet kansainvälisiä klassikoita vai suomalaisia klassikoita tai ovatko he ylipäättään lukeneet juuri romaaneja. Mietin olisiko ok ottaa mukaan sotaromaaneja, pitäisivätkö osallistajat romantiikasta, huumorista tai draamasta. Minulla oli hyvin vähän tietoa mahdollisista osallistujista etukäteen, joten oli haastavaa suunnitella kaikille sopiva tapahtuma.

Mietin tässä vaiheessa myös, mitkä kirjat ovat olleet tietyillä vuosikymmenillä suosituimpia, kuinka monta kirjaa minun olisi ylipäätään syytä ottaa mukaan ja miten tuttuja valitsemieni kirjojen pitäisi olla minulle itselleni. Mietin myös millaisia painoksia eri kirjoista kannattaisi ottaa mukaan. Toivoin, että esimerkiksi kirjojen kannot ja kirjastojen vanhat merkinnät saattaisivat myös tuoda mieleen muistoja.

5.2 Miksi tapahtuman aiheeksi valikoitui sadut ja materiaalien hakeminen

Sadut kävivät monta kertaa mielessäni tapahtuman aiheen rajausta pohtiessani. Olen itse kiinnostunut saduista ja uskoin tietäväni niistä etukäteen tarpeeksi järjestääkseni niihin liittyen kiinnostavan tapahtuman asiakkaille. Lisäksi olin juuri lukenut Mika Waltarin satuja ja inspiroitunut niistä. Mietin asiaa perusteellisesti ja tulin siihen tulokseen, että sadut ovat hyvä valinta muistelun aiheeksi, koska kaikki yksikön asiakkaat ovat erittäin todennäköisesti joskus kuulleet tai lukeneet ainakin joitain satuja. Sadut ovat myös enimmäkseen neutraali aihe ja useimmat tunnetuimmista saduista ovat joko hyvin lyhyitä tai ne on helppo tiivistää lyhyempään muotoon, joten yhden tapahtuman aikana ehtii käydä läpi useampia. Sadun seuraamiseksi ja siitä keskustelemiseksi ei tarvitse muistaa tai tietää valtavaa määrää yksityiskohtia, joten itselle tuntemattomastakin sadusta puhuminen tai kuuleminen voi olla mielekästä. Monet vanhat sadut ovat myös toistensa kaltaisia, joten yhdestä sadusta voi helposti tulla toinen satu mieleen.

Satuja oli myös merkittävästi helpompaa valita tapahtumaa varten kuin esimerkiksi klassikkoromaaneja olisi ollut. Minulle oli tärkeää varmistaa, että tapahtumassa olisi kaikille osallistujille jotain kiinnostavaa ja ennestään tuttua sisältöä. Tässä vaiheessa suunnitteluprosessia en kuitenkaan tiennyt mahdollisista osallistujista paljon mitään. Minun piti siis suunnitella tapahtuman sisältö niin, että se soveltuisi eri ikäisille, erilaisista asioista kiinnostuneille ja eri tavoin muistaville asiakkaille. Näistä syistä sadut olivat minun kannaltani erinomainen aihevalinta, koska minun oli mahdollista ottaa mukaani ja käsitellä tapahtuman aikana hyvin erilaisia satuja. Voin ottaa mukaan esimerkiksi sekä suomalaisia että ulkomaisia satuja ja monenlaisia eri satutyyppejä. Minun ei toisin sanoen tarvinnut rajata käyttämiäni materiaaleja kovin tarkkaan ennen ensimmäisen tapahtuman järjestämistä. Tämä helpotti tapahtuman sisällön suunnittelua ja materiaalien keräämistä huomattavasti.

Minulla oli siis mukana paljon materiaalia, mistä valita, joten pystyin tapahtuman edetessä sivuuttamaan ne sadut ja kirjat, jotka eivät herättäneet muistoja tai kiinnostaneet osallistujia ja keskittymään niihin, jotka tunnistettiin tai saivat aikaan keskustelua. Tämän ansiosta tapahtuman lopullinen sisältö muovaantui vuorovaikutuksessa asiakkaiden reaktioiden ja toiveiden kanssa tapahtuman aikana. Tämä piti erityisesti paikkansa ensimmäisen tapahtuman aikana, koska toisen tapahtuman sisältöä pystyin suunnittelemaan enemmän etukäteen asiakkaiden ensimmäisen tapahtuman päätteeksi antaman palautteen perusteella. Oma kiinnostukseni aiheeseen varmisti sen, että tiesin aiheesta tarpeeksi pystyväkseni tarpeen tullen improvisoimaan lisäsisältöä tapahtumille.

Harkitsin pitkään, ottaako myös romaanimuotoisia lasten- ja nuortenkirjoja mukaan. Kaikki eivät välttämättä ole lukeneet samoja kirjoja, jos ovat ylipäättään olleet innokkaita lukijoita, enkä edes tiennyt osallistujien ikähaitaria etukäteen. Totesin kuitenkin, että monista tunnetuimmista vanhoista lasten- ja nuortenkirjoista löytyy pätkiä satukokoelmissa, joten päädyin ottamaan joitakin mukaani. Mukaan päätyneiden romaanien kansikuvat ja kuvitus ovat myös hyvin tunnistettavia. Voidakseni käsitellä lasten ja nuorten romaaneja muisteluaiheena laajemmin, olisin kuitenkin joutunut tekemään huomattavasti enemmän taustatyötä etukäteen, joten romaanit olivat tapahtumissa lähinnä asiakkaiden katseltavana ja selailtavana. Muutama osallistuja kommentoi tunnistavansa jonkun niistä, mutta sen enempää niistä ei puhuttu. Muutenkin halusin itse keskittyä juuri lyhyempiin satuihin, erityisesti tunnettuihin klassikoihin.

Halusin käsitellä tapahtumassa hieman satujen sekä lasten- ja nuortenkirjallisuuden historiaa. Satujahan ei ole alun perin tarkoitettu lapsille. Huhtala ja Juntunen (2004, 9-10, 14-15, 18) toteavat, että on vaikea sanoa täsmälleen, milloin sadut lakkasivat olemasta vain aikuisten kirjallisuutta. Ajatus erityisesti lapsille kirjoitetuista saduista on varmaankin noussut jo 1720- ja 1730-luvulla, mutta sitä ennen sadut ovat olleet selvästi aikuisten viihdettä ja kirjallisuutta. Tämä on pitänyt paikkansa sekä kansansatujen, joita pidettiin talonpoikien pakanallisena perinteenä, että esimerkiksi 1600-luvun alkupuolen Ranskan aatelisnaisten ”salonkihupina” toimineiden satujen kohdalla. Lastenkirjallisuus puolestaan sai alkunsa aapisista ja laajeni niistä käytösoppaisiin, uskonnollisiin, kasvattaviin ja varoittaviin opas- ja neuvokirjoihin, elämäkertoihin ja tarinoin. Hyviä esimerkkejä näistä ovat Aisopoksen faabelista mallia ottaneet kasvatustarinat sekä Jörö-Jukka. Arvostettua lasten kulttuuria saduista tuli vasta 1800-luvun alun aikoihin, romantiikan ajan myötä.

Yritin valita mukaan tunnettujen klassikoiden lisäksi suomalaisia ja ulkomaisia satuja, kuvitettuja satukirjoja, kansansatuja sekä kirjailijoiden omia, alkuperäisiä satuja. Otin mukaan myös muutama koululaisille suunnatun kirjan, mutta ne olisi voinut jättää pois, sillä ne eivät muistuneet kenellekään mieleen. Mukaan päätyneet romaanit ovat erityisen tunnettuja, lähinnä suomalaisia lasten- ja nuortenkirjallisuuden klassikoita, joista löytyy katkelmia tai lyhennelmiä lukuisista vanhoista satukokoelmista. Lainasin monista kirjoista useamman version tai painoksen löytääkseni tapahtumaan mukaan otettavaksi parhaiten sopivat materiaalit. Tiesin yksikön asukkaiden ikähaarukan, mutta en voinut tietää osallistujien ikähaarukkaa kovin tarkkaan etukäteen, joten tässä mielessä varaamani materiaalin tarkempi rajaaminen oli hieman hankalaa.

5.3 Lopullinen toimeksiantaja ja suunnitelman muokkaaminen

Saatuani kirjallisuusteemaisen muistelutuokion suunnitelman melkein valmiiksi ja materiaalit hankituksi, kävi ilmi, että edellä mainitsemani yksikkö ei sittenkään soveltuisi minun opinnäytetyöni toimeksiantajaksi aikatauluihin liittyvistä syistä. Minun oli siis löydettävä nopeasti uusi paikka. Etsin sopivaa toimeksiantajaa pitäen mielessä jo tehdyn työn. Tarkoitukseni oli muokata olemassa oleva suunnitelmani vastaamaan uuden paikan tarpeita ja toiveita mahdollisimman hyvin. Hain yksikköä, jonka asiakaskunnalle voisi olla iloa ja hyötyä suunnittelemani tapahtumasta. Materiaalit olivat jo valmiina odottamassa, joten halusin päästä toteutusvaiheeseen mahdollisimman pian. Onneksi uusi toimeksiantaja löytyi ja suunnittelemani tapahtuma soveltui tämän yksikön tarpeisiin hyvin. Paikanvaihdos ei edes aiheuttanut minulle merkittävästi ylimääräistä, tapahtuman järjestämiseen liittyvää lisätyötä.

Ottaessani yhteyttä lopulliseen toimeksiantajaan, laatimani suunnitelma käsitti 2-3 minun osaltani samansisältöistä, noin 30 minuutin mittaista tapahtumaa ja ajattelin osallistujia olevan noin 10-15 henkeä per tapahtuma. Tapahtumat olisi tässä tapauksessa voinut vaikka järjestää saman päivän aikana eri ryhmille. Toimeksiantaja hyväksyi suunnitelmani, mutta minulla oli useampi yhteyshenkilö ja tiivis aikataulu, joten en ehtinyt käymään pitkiä suunnittelukeskusteluja kaikkien osapuolten kanssa erikseen. Kun siis kävin muutama päivä ennen ensimmäistä tapahtumaa tutustumassa yksikön tiloihin tarkemmin, jotkut käytännön toteutukseen liittyvät seikat loksahivat kohdalleen, mutta sain lisäksi uutta sekä osittain ristiriitaista tietoa muun muassa ryhmäkokoihin liittyen.

Tutustumiskäynnillä esimerkiksi varmistui, että 30 minuuttia olisi sopiva pituus tapahtumalle. Osallistujien jaksamisen ja kiinnostuksen mukaan tapahtumaa voisi myös venyttää vähän pidemmäksi. Sovimme myös ensimmäisen tapahtuman toteutukselle paikan, päivämäärän ja kellonajan. Tässä oli otettava huomioon yksikön oma ohjelma, asiakkaiden kannalta paras aika toteutukselle sekä minun aikatauluni. Lisäksi mietimme alustavasti, mikä voisi olla sopiva ajankohta toisen tapahtuman toteuttamiseksi. Toteutettavien tapahtumien määrä oli lähinnä minusta kiinni ja päätin vasta molemmat tapahtumat järjestettyäni, että kahden tapahtuman toteutuksesta keräämäni aineisto oli riittävää opinnäytetyötäni ajatellen, eikä kolmannen tapahtuman pitäminen todennäköisesti olisi tarjonnut merkittävästi uutta ja oleellista sisältöä raporttiini.

Käydessäni tutustumassa yksikön tiloihin, henkilökuntaan ja asiakkaisiin, sain myös kuulla, että suunnittelemani tapahtuman kaltaisissa interaktiivisiksi tarkoitetuissa tapahtumissa hyvä ryhmäkoko olisi 4-5 osallistujaa per tapahtuma. Jos asiakkaiden odotetaan osallistuvan aktiivisesti esimerkiksi keskusteluun, on yleensä parempi pitää ryhmäkoko pienenä, jotta asiakkaat jaksavat keskittyä käsiteltävään asiaan ja odottaa omaa vuoroaan. Jos kyseessä olisi ollut esitys tai vaikka yhteislaulu, osallistujien määrällä ei olisi ollut niin väliä. Optimaalinen ryhmäkoko voi toki vaihdella asiakaskunnan mukaan. Minulle selvisi myös, ettei yksikössä olisi toteutushetkellä ollut tarpeeksi osallistumaan halukkaita ja kykeneviä asiakkaita useamman isolle ryhmälle tarkoitetun, samansisältöisen tapahtuman toteuttamiseksi. Asiakkaiden vointi voi lisäksi vaihdella päivästä toiseen sen verran paljon, että esimerkiksi ennakoilmoittautumisia tietyinä päivinä järjestettävään tapahtumaan olisi luultavasti ollut hyödytöntä kerätä.

Minulle jäi siis epäselväksi, kuinka monta osallistujaa ensimmäiseen tapahtumaan saattaisi ilmesytyä ja päätyisinkö järjestämään useamman samansisältöisen tapahtuman eri ryhmille vai useamman erilaisen tapahtuman enemmän tai vähemmän samoille osallistujille. Nämä asiat selvisivät minulle vasta ensimmäisen tapahtuman toteutuspäivänä. Tämä oli haastavaa, koska en tiennyt tarkkaan, miten voisin parhaiten valmistautua tapahtuman toteutukseen. Esimerkiksi mietin, kuinka paljon ja millaista materiaalia kannattaisi ottaa mukaan. Tästä syystä yritin parhaani mukaan muokata suunnitelmaani ennen ensimmäistä tapahtumaa niin, että se olisi tarpeen mukaan mahdollista toteuttaa pienemmällä, noin 4-5 henkilön ryhmällä tai hieman isommalla, noin 10-15 osallistujan ryhmällä. Ensisijaisesti odotin kuitenkin pienempää ryhmää, joten valmistauduin pääasiassa sen mukaan. Päätin joka tapauksessa toteuttaa ensimmäisen tapahtuman ensin parhaani mukaan ja huolehtia vasta sitten seuraavan tapahtuman sisällön ja toteutuksen miettimisestä.

6 TOIMINNALLISEN OSUUDEN KUVAUS

Kerron seuraavaksi, miten olin suunnitellut toteuttavani tapahtumat ja miten toteutus onnistui. Käyn vähän läpi millaisia valmisteluja tein ja mitä yritin ottaa huomioon tapahtumaa suunnitellessani. Kerron, miten muutin toisen tapahtuman suunnitelmaa ensimmäisen tapahtuman pidettyäni. Käyn läpi toteutuneiden tapahtumien sisältöä ja niissä esiin nousseita asioita. Kerron hieman asiakkaiden reaktioista tapahtumien sisältöihin ja toteutukseen. Puhun sekä onnistumisista että epäonnistumisista tapahtumien toteutuksessa ja kuinka pyrin ratkaisemaan ongelmatilanteet.

6.1 Kirjallisuusteemaisten muistelutuokioiden suunnittelu

Suunnitelmani oli pitää 2-3 noin 30 minuuttia kestävä ja minun osaltani samansisältöistä kirjallisuuden liittyvää muistelutuokiota eri ryhmille. Näiden tuokioiden aiheeksi valikoitui sadut, koska halusin tapahtumiin kaikille tutun ja tarpeeksi neutraalin aiheen. Tarkoitus oli kertoa ensin muuttamalla sanalla satujen ja lastenkirjojen historiasta ja siirtyä siitä varsinaiseen asiaan eli keskustelemaan satuihin liittyvistä muistoista. Olin varannut vanhoja satu-, lasten- ja nuortenkirjoja sekä niiden näköispainoksia näitä tapahtumia varten (kirjalista liitteenä). Lisäksi olin kirjoittanut itselleni muistin tueksi listan useiden eri kirjailijoiden tunnetuimmista saduista.

Suunnittelin, että yhdessä ryhmässä olisi noin 10-15 osallistujaa. Ajattelin, että näin 30 minuutin aikana ei loppuisi asia kesken ja ei haittaisi, vaikka osa läsnäolijoista ei osallistuisi keskusteluun lainkaan. Lisäksi olin kuullut eri tahoilta, että 30 minuuttia olisi hyvä pituus tällaiselle tapahtumalle, etenkin iäkkäämpien asiakkaiden jaksamisen ja keskittymiskyvyn kannalta. Olin varautunut siihen, että tapahtuma venyisi mahdollisesti noin 15-20 minuuttia. Varasuunnitelmani oli puhua satujen historiasta vähän enemmän sekä kertoa osallistujille satuja omasta muististani ja yrittää samalla sisällyttää tuokioon edes jonkun verran interaktiivisuutta. En siis ollut miettinyt varasuunnitelmaani kovin pitkälle, joten kun asiat eivät menneetkään odottamallani tavalla, jouduin improvisoimaan suurimman osan ensimmäisestä tapahtumasta.

Ensimmäisen tapahtuman pidettyäni oli selvää, että minun oli muutettava lähestymistapaani. Päätin, että esitän toisen tapahtuman aikana enemmän täsmällisiä kysymyksiä, esimerkiksi yksittäisistä saduista ja kirjailijoista, enkä odota osallistujien vastaavan liian laajoihin tai yleisluontoisiin

kysymyksiin. Kyselin ensimmäisen tapahtuman lopuksi, olisivatko asiakkaat kiinnostuneita keskustelemaan tietyistä kirjailijoista, saduista ja satutyypeistä seuraavan tapahtuman aikana. Näin selvisi vähän etukäteen, mitkä sadut voisivat olla asiakkaille tuttuja. Huomasin myös ensimmäisen tapahtuman aikana, että osallistujat halusivat kuulla erityisesti positiivisia satuja ja niistä keskusteleminen vaikutti olevan mukavaa. Näiden tietojen pohjalta päätin, että toisen tapahtuman aikana käsittelemme ensisijaisesti suomalaisia ja positiivisia satuja. Tältä pohjalta taas tein itselleni rajatumman kirjailija- ja satulistan käytettäväksi toisessa tapahtumassa.

Suunnittelin toisen tapahtuman kirjailija- ja satulistan niin, että voin helposti käyttää sitä etenemissuunnitelmana tapahtuman aikana. Suunnittelin tapahtuman alun ja lopun aika tarkasti, mutta muuten jätin varaa muutoksille ja improvisoinnille. Suunnitelmastani oli siis mahdollista poiketa milloin tahansa ja toisaalta taas jatkaa suunnittelemani tavalla eteenpäin, vaikka välissä olisikin hypätty johonkin aivan muuhun aiheeseen. Päätin edetä yksi kirjailija tai satutyyppi kerrallaan kertomalla ensin muutamalla sanalla kirjailijasta tai satutyyppistä, listaamalla sitten yksi kerrallaan näiden tunnetuimmat sadut sekä mahdollisesti kyseessä olevien kirjailijoiden suosituimmat lasten- ja/tai nuortenkirjat ja kertomalla lopuksi yhden näistä tunnetuimmista saduista.

Aikomukseni oli kysyä suurin piirtein jokaisen kirjailijan, satutyyppin, sadun, lasten- ja nuortenkirjan kohdalla, onko tämä osallistujille jostain tuttu. Aina kerrottua sadun kysyisin, onko satu tuttu, mitä kohtia siitä muistui mieleen, mitkä kohdat olivat unohtuneet ja millaisia asioita sadusta tuli mieleen vaikkapa sadun sisältöön, opetukseen tai kulttuurilliseen merkitykseen liittyen. Tarkoitus ei tietenkään ollut toistaa täsmälleen samoja kysymyksiä samassa järjestyksessä joka kerta, vaan soveltaa niitä tilanteen mukaan ja yrittää keksiä kiinnostavia kysymyksiä muistojen ja keskustelun herättelemiseksi.

Päätin jättää toisesta tapahtumasta joitakin ensimmäiseen tapahtumaan mukaan ottamiani kirjoja pois, koska ne eivät olleet herättäneet muistoja tai olimme ehtineet käydä niitä jo ensimmäisellä kerralla läpi. Yritin pitää mielessä, mitä kirjoja oli jo katseltu. Tarkoitukseni oli laittaa toisessa tapahtumassa paremmin esille niitä kirjoja, jotka olivat jääneet ensimmäisessä tapahtumassa vähän sivuun. Otin mukaan myös muutamia uusia kirjoja. Minulla olisi ollut vielä lisää kirjoja toista tapahtumaa varten valmiina, mutta päätin tässä vaiheessa jättää ne pois. Päätin ottaa varmuuden vuoksi alkuperäisen, ensimmäistä tapahtumaa varten laatimani satulistan mukaan vielä toiseenkin tapahtumaan, jotta tarpeen vaatiessa olisi helpompaa viitata muihin satuihin, verrata satuja keskenään tai kertoa lisää tiettyntyyppisiä satuja.

Olin varannut tapahtumia varten erilaisia kirjoja, jotta kaikille olisi jotain nähtävää. Yritin parhaani mukaan ottaa asiakkaiden tarpeet tässä huomioon. Siksi otin mukaan muun muassa useita kevyempiä kirjoja, joita on helpompi pitää käsissä, kirjoja, joissa on isompaa tekstiä tai ainakin kirjan, kirjailijan ja/tai satujen nimet hyvin näkyvissä sekä kirjoja, joissa on alkuperäistä tai viimeistään 50-luvulla tehtyä kuvitusta tai hyvin tunnistettava kansi. Ajattelin, että joissain tapauksissa on parempi ottaa kirjan näköispainos mukaan, jos saatavilla oleva alkuperäisen painoksen kappale on huonolaatuinen tai kovin kulunut. Pidin huolta, että mukaan tuli myös ”vanhan näköisiä” kirjoja, joista löytyy vielä monenlaisia kirjaston vanhanaikaisia merkintöjä, esimerkiksi kanteen liimattuja kirjaston käytösääntöjä.

Suunnittelin ennen tutustumiskäyntiäni, että istuisimme joko pöydän ääressä tai ainakin jonkinlaisessa piirissä. Suunnitelmani kannalta oli oleellista, että saisin kirjoja johonkin hyvin esille ja että asiakkaat saisivat katsella ja pidellä niitä käsissään. Onneksi sain tapahtumaa varten käyttööni juuri sopivan tilan, jossa oli iso tuolien ympäröimä pöytä, jonka ääreen pääsivät myös rollaattoria tai pyörätuolia käyttävät asiakkaat. Osallistujien oli helppo selaila isojakin kirjoja kaikessa rauhassa, kun niitä voi pitää pöydällä auki. Piirissä istuminen oli hyvä ratkaisu, koska se helpotti yhdessä keskustelua ja ei tullut luentomainen ilmapiiri. Tämä oli tavoitteeni suunnitelmaa tehdessä ja se onneksi myös toteutui. Tapahtumiin valmistautuminen piti sisällään suunnittelun ja käytännön asioiden järjestelyn lisäksi satujen lueskelua, joten satujen kertominen ja vertaaminen kävi helposti. Keskustelunaiheita ja kysymyksiä satuihin ja muistoihin liittyen tuli mieleen luonnostaan, joten en suunnitellut niitä sen tarkemmin etukäteen.

6.2 Kirjallisuusteemaisten muistelutuokioiden toteutus

Todellisuudessa toteutin samasta aiheesta kaksi hieman erisisältöistä tapahtumaa, jotka molemmat venähtivät lähes 1,5 tunnin mittaisiksi. Asiaa riitti eli selvästi molemmat tapahtumat olisi voinut vaikka puolittaa ja järjestää kahden sijaan neljä tapahtumaa. Suunnittelun aikataulun pettäminen johtui siitä, ettei allekirjoittanut ollut huomannut innostuksissaan seurata kelloa. Molemmissa tapahtumissa oli osallistujina noin 10 asiakasta. Suurin osa osallistujista oli samoja molemmilla kerroilla. Kyseessä olevan yksikön asiakkaiden ikähaitari on noin 75-100 vuotta. Molemmissa tapahtumissa suurin osa läsnäolijoista jaksosi osallistua tapahtuman loppuun saakka.

Ensimmäisen tapahtuman alku meni alkuperäisen suunnitelmani mukaan eli esittelin itseni ja aiheen, minkä jälkeen puhuin vähän satujen ja lastenkirjallisuuden historiasta. Tämän jälkeen kerroin yhden oman muistoni satuihin liittyen ja tästä oli tarkoitus jatkaa keskustelemalla yhdessä asiakkaiden satuihin ja lasten- tai nuortenkirjoihin liittyvistä muistoista. Olin levittänyt ennen tapahtuman alkua asiakkaiden eteen pöydälle satu-, lasten- ja nuortenkirjoja, joita osallistujat saivat vapaasti selailta ja katsella omaan tahtiin. Toivoin tuttujen nimien, kuvitusten, kansien, näköispainosten ja vanhojen kirjojen herättävän muistoja ja keskustelua. Kysyinkin seuraavaksi olisiko osallistujilla jotain satuihin liittyviä muistoja, joista he haluaisivat kertoa tai keskustella. Olin tapahtumaa suunnitellessani ajatellut, että tässä vaiheessa joku varmasti innostuisi vähintään kommentoimaan jotain ja keskustelun voisi luontevasti aloittaa siitä. Kukaan ei kuitenkaan sanonut mitään tähän väliin.

Olin varautunut siihen, ettei tapahtuma etenisi täysin odotusteni mukaisesti, mutta en silti odottanut tapahtuman toteutuksen poikkeavan merkittävästi suunnitelmastani. Kun osallistujat eivät innostuneetkaan tapahtuman aluksi keskustelemaan ennakoimallani tavalla, menin hetkeksi hieman hämilleni, mutta tartuin kuitenkin nopeasti varasuunnitelmaani eli kerroin satuja omasta muististani ja kannustin keskustelemaan aiheeseen liittyvistä asioista ihan vapaasti. Onneksi tämä lähestymistapa toimi ja näin saatiin vähitellen keskustelua aikaiseksi, vaikka suurin osa siitä liittyi muistojen sijaan muihin asioihin. Aluksi tuli lähinnä yksittäisiä kommentteja, välillä jopa satujen kerronnan aikana, mutta tapahtuman loppupuolella pohdittiin jo yhdessä syvällisempiäkin asioita. Kyselin aina välillä, muistuiko kertomani sadun yksityiskohdat tai vaikka satuun liittyvä opetus tai sananlasku mieleen. Tiedustelin myös aina silloin tällöin etukäteen tiettyjen satujen tuttuutta ja asiakkaiden kiinnostusta kuulla kyseisistä saduista lisää.

Olin jättänyt varasuunnitelmani sen verran avoimeksi, että jouduin improvisoimaan suurimman osan ensimmäisestä tapahtumasta. Siksi tapahtuman aikana pompittiin vähän aiheesta toiseen ja välillä palattiin takaisin jo käytyyn aiheeseen, jos siitä tulikin myöhemmin jotain uutta mieleen. Itseäni hieman häiritsi, ettei ensimmäisellä tapahtumalla ollut kunnon rakennetta, mutta en usko sillä olleen asiakkaiden kannalta paljonkaan merkitystä. Pysähdyin muutaman kerran miettimään, että ”mitenköhän tästä edettäisiin” ja siksi väliin saattoi tulla jokunen kiusallinen hiljaisuus. Juttu ei kuitenkaan missään vaiheessa loppunut kesken. Halusin silti kehittää suunnitelmaani toimivampaan suuntaan, joten ensimmäisen tapahtuman loppupuolella kyselin osallistujilta, mitkä seuraavalle kerralle suunnittelemani kirjat ja sadut olivat tuttuja, ja mistä haluttaisiin puhua ensi kerralla lisää. Tässä vaiheessa siis tiesin montako osallistujaa toiseen tapahtumaan suurin piirtein kannattaa

odottaa saapuvaksi ja että ainakin osa osallistujista tulisi olemaan samoja kuin ensimmäisessä tapahtumassa.

Toisessa tapahtumassa otin käyttöön asiakkaiden toiveiden ja omien havaintojeni pohjalta muokkaamani suunnitelman. Ainakin itse koin, että toisen tapahtuman rakenne oli hyvin toimiva ja mielestäni sisällön tarkempi rajaaminen selkiytti sekä etenemistä että tapahtuman tavoitetta. Nyt siis keskityttiin pääasiassa suomalaisiin kirjailijoihin ja satuihin, vaikka välillä myös poikettiin asiasta. Esimerkiksi Nalle Puh tuli kesken kaiken puheeksi ja siitä riitti keskusteltavaa. Toinen tekemäni rajausta oli, että keskusteltiin lähinnä positiivisista saduista. Tämä oli selvästi osallistujien mieleen. Selvä teema helpotti huomattavasti tapahtuman rakenteen suunnittelua etukäteen ja siitä kiinni pitämistä tapahtuman aikana. Ei tullut turhia hiljaisia hetkiä, kun ei tarvinnut jäädä miettimään etenemissuunnitelmaa.

Vaikka olin suunnitellut tapahtuman rakenteen valmiiksi, pidin huolta, että keskustelu sai soljua vapaasti myös muihin muisteluaiheisiin. Ajattelin etukäteen, että on parempi varautua liikaa kuin liian vähän, joten toisen tapahtuman suunnitelmassa oli reilusti ylimääräistä sisältöä, jota ei ehditty käydä läpi. Toisella kerralla olin jo tuttu henkilö, joten ilmapiiri oli leppoisampi ja juttua tuli enemmän. Itsekin olin itsevarmempi, kun tapahtuma eteni oman suunnitelmani mukaan. Kerroin välillä joitakin omia satuihin liittyviä muistoja, etenkin, jos asiakas toi jonkun itsellenikin tutun kokemuksen esille. Ajattelin sen ehkä rohkaisevan asiakkaitakin kertomaan lisää omista muistoistaan ja uskoin, että siitä oli hyötyä.

Kysyin nyt myös jokaiseen kerrottuun satuun liittyen, oliko satu tuttu ja mitkä kohdat tulivat mieleen, mitkä puolestaan olivat päässeet unohtumaan. Näin keskustelua virisi helposti. Ensimmäisen tapahtuman aikana kysyin edellä mainittuja kysymyksiä välillä, mutta en tajunnut ottaa niitä puheeksi tarpeeksi usein. Jätin ensimmäisessä tapahtumassa käyttämäni huonosti muotoillut kysymykset kokonaan pois. Esimerkiksi ”Tuleeko kenellekään mitään satuihin liittyviä muistoja tai ajatuksia mieleen?” oli aivan liian laaja kysymys. Nyt kysyin jo ennen sadun kertomista, onko satu kenellekään tuttu ja jos osallistajat kertoivat tunnistavansa sadun, siitä tuli sitten luonnostaan lisää juttua. Keskusteltiin esimerkiksi, mistä satu on tuttu, kuka on kertonut kyseessä olevan sadun asiakkaalle tai onko asiakas ehkä itse kertonut sen jollekulle. Katseltiin myös lisää kirjoja ja kuvituksia.

Asioita muistui mieleen sadun, kirjan tai kirjailijan nimen perusteella, kertoessani satua tai sadun kertomisen loppuksi. Myös satujen sisältöön tai merkitykseen liittyvät keskustelut selvästi toivat joi-tain muistoja mieleen. Välillä osallistujille tuli yhtäkkiä mieleen sadun osia tai loppu ja niitä saatettiin sitten ehtiä kertomaan ennen minua. Kesken satua saatettiin välillä pysähtyä myös kommentoi-maan satua tai keskustelemaan. Joistain saduista sain kommentteja, että satu on kyllä tuttu, mutta sen loppu ei tule mieleen tai yksityiskohdat ovat unohtuneet. Välillä satujen elementeistä tuli joku muu satu tai tarina mieleen, joissain tapauksissa myös laulu tai loru. Jotkut sadut saattoivat olla kaikille tuttuja, mutta keskustelua ei silti syntynyt. Toisten satujen kohdalla pysähdyttiin muistele-maan tai muuten vaan juttelemaan satuihin liittyen enemmänkin. Lopetin tuokion kertomalla muu-tamia lyhyitä, hauskoja satuja.

6.3 Tapahtumien toteutuksen aikana esiin nousseita asioita

Ensimmäisen tapahtuman aikana keskusteltiin satujen merkityksestä kulttuurille ja oman kulttuurin ylläpitämiseksi lasten, aikuisten ja vanhusien näkökulmasta. Puhuttiin klassikkosatujen iättömyydestä ja toisaalta joidenkin aiemmin suosittujen satujen vaipumisesta unohduksiin niiden ajankoh-taisista aiheista huolimatta (esimerkiksi luonnonsuojeluaiheet). Mietittiin, miten tärkeää edellisten sukupolvien on pitää huolta kulttuuriperinnön siirtämisestä seuraaville sukupolville. Keskusteltiin muualta maailmasta Suomeen tulleiden satujen ja tarinoiden suomalaista kulttuuria rikastuttavasta vaikutuksesta. Pohdittiin, miten alueen kulttuuri ja ympäristö voi vaikuttaa sadun sisältöön ja sävyyn satua uudelleen kerrottaessa. Samasta sadusta voi olla lukemattomia erilaisia versioita eri puolilla maailmaa, koska kautta aikojen kirjailijat ovat keränneet ja kirjoittaneet ylös omia versioita vanhoista saduista ja tarinoista.

Puhuttiin omista muistoista, tunteista ja mieleen tulleista saduista sekä muisteltiin vanhoja sanan-laskuja, jotka ovat jääneet elämään satujen kautta. Keskusteltiin satujen konventioista, draaman kaaresta, onnellisista ja onnettomista loppuista, kielikuvista, arkkityypeistä ja niin edespäin. Puhuttiin esimerkiksi pahoista hahmoista, jotka haluavat esikoislapsia itselleen maksuna palveluksista sekä ilkeistä äideistä ja äitipuolista. Tästä virisi keskustelua nykykirjailijoiden tavoista käsitellä negatiivisia ja pelottavia asioita erilaisilla ”lapsille sopivilla” tavoilla. Esimerkiksi monista klassikkosaduista on vuosien varrella karsittu väkivaltaa pois lapsia ajatellen. Sadut ovat muillakin tavoilla muuttuneet ajan mukana. Yhtenä positiivisena muutoksena nähtiin, että esimerkiksi uusperheitä ja adoptiota

kuvataan nykyään lasten- ja nuortenkirjallisuudessa sekä mediassa usein positiiviseen tai neutraaliin sävyyn. Ilkeiden äitipuolien rinnalle on tullut hyviä äitipuolia. Käsiteltiin myös laajemmin satujen opetuksia ja varoituksia sekä logiikkaa ja moraalialueita.

Otettiin esille, että nykyään lapset katsovat paljon televisiota, käyttävät nettiä ja pelaavat videopelien. Mietittiin lastenkulttuurin muutoksen mahdollisia vaikutuksia lukutaitoon, halukkuuteen lukea kirjoja sekä satujen ja kirjallisuuden tuntemukseen. Todettiin, että sadut elävät kyllä jossain määrin lastenelokuvissa ja -sarjoissa, mutta kaikki sadut eivät välttämättä taivu valkokankaalle. Pidettiin tärkeänä, että vanhemmat, isovanhemmat, opettajat ja muut aikuiset aktiivisesti kannustavat lapsia edelleen satujen ja kirjojen pariin. Muisteltiin hieman omia ensimmäisiä lukukokemuksia tai läheisiä, jotka ovat kertoneet satuja sekä kokemuksia tarinoiden kertomisesta eteenpäin omille tai muille lapsille. Mietittiin hieman satujen vaikutusta lapsen henkiseen kehitykseen ja kykyyn ymmärtää maailmaa ja toisia ihmisiä. Tähän liittyen tuli vähän puhetta myös kirjallisuuden ja kulttuurin ihmisen hyvinvointia tukevasta vaikutuksesta.

Toisessa tapahtumassa keskusteltiin edelleen monista samoista aiheista kuin ensimmäisen aikana, vaikka vähän eri asioita ja eri näkökulmasta. Lisäksi puhuttiin paljon satuihin liittyvistä tai satumuotoisista loruista ja lauluista sekä siitä, että lapset haluavat kuulla samat tarinat aina uudelleen ja uudelleen. Pohdittiin, miten tarina muuttuu kertojan mukaan. Tähän kommentoinkin itse, etteivät minun kertamani versiot käsittelemistämme saduista todennäköisesti täysin vastaa satuja, jotka olen itse lukenut tai kuullut. Puhuttiin satujen kansainvälisyydestä, levinneisyydestä sekä kulttuurieroista ja toisaalta eri kulttuurien ja perinteisten satujen samankaltaisuuksista. Vaikkapa hölmöläissadut ovat tunnistettavissa monien eri maiden ja kulttuurien tarinoista. Keskusteltiin hieman tiettyjen satujen historiasta ja taustasta. Keskityttiin enemmän yksittäisten satujen merkitysten käsittelemiseen.

Mielestäni molempien tapahtumien toteutus oli onnistunut, vaikka toinen tapahtuma oli oman arvioni mukaan merkittävästi parempi. Ensimmäisen tapahtuman aikana keskustelun pääpaino oli satujen herättämässä ajatuksissa ja toisen tapahtuman aikana keskustelimme huomattavasti enemmän omista muistoista. Lisäksi toisen tapahtuman aikana asiakkaille tuli saduista useammin yksityiskohtia mieleen. Molemmilla kerroilla asiakkaat vakuuttelivat tapahtuman olleen heille mieleen ja sain heidän lisäksi positiivista palautetta yksikön työntekijöiltä ja asiakkaiden läheisiltä. Mi-

nulla oli tervetullut olo ja hauskaa. Molemmilla kerroilla saatiin nauraa ja välillä vähän myös liikuttuttiin. Oli ilahduttavaa, että monet asiakkaat kommentoivat tapahtumien aikana tai jälkeen, että pitäisikin lukea satuja uudestaan, kun niistä tulee niin hyvälle mielelle ja ihania muistoja mieleen.

7 POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena oli miettiä kirjastojen ja vanhuspalveluiden välistä yhteistyötä. Päädyin toiminnalliseen opinnäytetyöhön, koska halusin tehdä jotain konkreettista ja ymmärtää, millaisia resursseja kirjastojen ja vanhuspalveluiden yhteistyö voi vaatia. Tuloksena oli kaksi satuihin liittyvää muistelutuokiota.

Koin toiminnallisen osuuden toteutuksen hyvin onnistuneeksi. Omien havaintojeni mukaan asiakkaat hyötivät ja nauttivat toteuttamistani tapahtumista. Yksittäisiin tapahtumiin käytetty aika oli ehkä liian pitkä. Samoilla materiaaleilla ja sisällöillä olisi voinut toteuttaa useamman lyhyemmän tapahtuman. Toisaalta pidemmät tapahtumat mahdollistivat asioiden syvällisemmän käsittelyn, jolloin aiheiden läpikäyminen ei jäänyt vain pintaraapaisuksi. Tulini myös nopeammin tutuksi asiakkaille, kun vietimme kerralla enemmän aikaa yhdessä asiakkaiden kanssa. Se tuntui auttavan myös heitä avautumaan omista ajatuksista. Sain tapahtumista vain positiivista palautetta, mutta olen tässä työssä käynyt aiemmissa luvuissa läpi joitain asioita, joita itse vielä kehittäisin.

Toimeksiantajaa voisin kehottaa ottamaan rohkeasti yhteyttä omaan lähikirjastoon tulevaisuuden yhteistyön suunnittelemiseksi. Saman neuvon antaisin mille tahansa vanhuspalveluiden toimijalle. Olin itse kuullut niin monesta paikasta, joissa ei ole mitään yhteistyötä kirjastojen kanssa, että olin hieman hämmästynyt tehdessäni taustatutkimusta työtä varten. Vaihtoehtoja yhteistyölle on paljon, mutta epäilemättä erilaiset resurssikysymykset voivat tulla yhteistyön tielle tai ainakin hankaloittaa sitä.

Näkisin, että kirjasto- ja vanhuspalveluiden yhteistyön kehittämiseksi jatkossa voidaan tarkastella monia jo olemassa olevia ratkaisuja. Esimerkiksi kotipalvelu, kirjastoautot ja erilaiset verkkopalvelut sekä yhteistyö päiväkotien ja koulujen kanssa voivat toimia malleina nykyisten ja tulevien yhteistyömuotojen kehittämiseksi. Yksi hyvä tapa tuoda kirjaston palveluita helposti ikäihmisten ulottuville voi olla vanhuspalveluiden työntekijöiden kouluttaminen kirjaston e-aineistojen käyttöön. Luonnollisesti myös asiakkaille voidaan järjestää heidän luonaan koulutuksia, mutta henkilökunnan kouluttamisella voitaisiin ehkä saada pidempiaikaisia vaikutuksia aikaan. Muutenkin netin välityksellä toteutettavia tapahtumia voitaisiin kehittää ikäihmisten tarpeisiin enemmän. Olemassa oleviin tallenteisiin voidaan lisätä tekstityksiä, jos niitä ei ole vielä lisätty. Livenä voisi pitää esimerkiksi kirjavinkkauksia netissä. Myös lukupiirejä voidaan järjestää sellaisenaan mutta myös netin välityksellä.

Mikäli asiakkaat siihen kykenevät, voitaisiin esimerkiksi palvelutalolta tulla kirjastoon käymään ja kirjastolaiset voisivat tällöin järjestää heille ohjelmaa ja opastusta. On mahdollista yhdistää ikäihmiset ja nuoret tai lapset. Ikäihmiset voivat halutessaan kertoa historiasta tai muista aiheista asioita lapsille ja nuorille tai vaihtoehtoisesti lapset tai nuoret voivat lukea ääneen ikäihmisille. Lisäksi voidaan hyödyntää kolmannen sektorin vapaaehtoisia tapahtumien järjestämisessä ja aineistojen kuljettamisessa.

LÄHTEET

Ahola, M. 2012, Vanhusten yksinäisyys on valitettavan yleistä. Viitattu 09.11.2020, <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/02/14/vanhusten-yksinaisyys-valitettavan-yleista>

Aluehallintovirasto 2020, Yleistä saavutettavuudesta. Viitattu 21.11.2020, <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/yleista-saavutettavuudesta/>

Blomgren, K. 2018 Ikäkuulo. Viitattu 22.11.2020, https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00840

Celia 2020a, Palvelut hoiva-alalle. Viitattu 07.07.2020, <https://www.celia.fi/palvelut/palvelut-hoiva-alalle/>

Celia 2020b, Palvelut yleisille kirjastoille. Viitattu 07.07.2020, <https://www.celia.fi/palvelut/palvelut-kirjastoille/>

Celia 2020c, Saavutettavuus. Viitattu 21.11.2020, <https://www.celia.fi/saavutettavuus/>

Celia 2020d, Tietoa Celiasta. Viitattu 07.07.2020, <https://www.celia.fi/tietoa-celiasta/>

Celia 2020e, Äänikirjat senioreille verkosta. Viitattu 07.07.2020, <https://www.celia.fi/palvelut/aanikirjat-yksityishenkilöille/aanikirjat-senioreille/>

Celia 2020f, Äänikirjat yksityishenkilöille. Viitattu 07.07.2020, <https://www.celia.fi/palvelut/aanikirjat-yksityishenkilöille/>

Gaiman, N. 2016. Why Our Future Depends on Libraries, Reading and Daydreaming: The Reading Agency Lecture, 2013. Teoksessa N. Gaiman (toim). The View from the Cheap Seats. Selected Non-Fiction. London: Headline.

Hagerlund, T. 2019, Väestörakenne. Viitattu 19.11.2020, <https://www.kuntaliitto.fi/tilastot-ja-julkaisut/kuntakuvaajat/vaesto>

Helmet 2020a, Helsingin kaupunginkirjaston Kotikirjasto. Viitattu 27.11.2020, [https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Kotipalvelu/Helsingin_kaupunginkirjaston_Kotikirjast\(1371\)](https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Kotipalvelu/Helsingin_kaupunginkirjaston_Kotikirjast(1371))

Helmet 2020 b, Kotipalvelu. Viitattu 27.11.2020, https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Kotipalvelu/

Helmet 2020c, Palvelukeskusten kirjastopisteet. Viitattu 22.02.2020, [https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Palvelut_yhteisoiille/Palvelukeskusten_kirjastopisteet\(123754\)](https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Palvelut_yhteisoiille/Palvelukeskusten_kirjastopisteet(123754))

Helmet 2020d, Tapahtumat ja vinkit. Viitattu 22.02.2020, https://www.helmet.fi/fi-FI/Tapahtumat_ja_vinkit

Helovu, M. 2016. 100 syytä lukea: Lukukipinän sytytyskirja. Helsinki: Avain/BTJ Finland Oy.

HelsinginSeutu.fi 2019a, Vanhusten laitoshoido. Viitattu 28.11.2020, <https://www.helsinginseutu.fi/hs/selkosivut-fi/apua-arjessa/asuminen/vanhusten-laitoshoido/>

HelsinginSeutu.fi 2019b, Vanhusten palveluasuminen. Viitattu 28.11.2020, <https://www.helsinginseutu.fi/hs/selkosivut-fi/apua-arjessa/asuminen/vanhusten-palveluasuminen/>

Huhtala, L. & Juntunen, K. 2004. Iloaarten seutuville: Lasten- ja nuortenkirjallisuuden historiaa ja tutkimusta. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Hyypä, M. 2018. Ikääntyvän muistikirja. Helsinki: Duodecim.

Invalidiliitto 2020a, Esteettömyys. Viitattu 25.10.2020, <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys>

Invalidiliitto 2020b, Saavutettavuus. Viitattu 25.10.2020, <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/saavutettavuus>

Invalidiliitto 2020c, Esteeton.fi. Viitattu 25.10.2020, <https://www.invalidiliitto.fi/esteetonfi>

Kirjasto muutti elämäni: Kirjasto mukana elämässä. 2000. Toim. J. Korpisaari & M. Lovio. Forssa: Suomen kirjastoseura.

Kirvesoja, A. 2009. Kärryillä ja kasseilla: Tampereen kaupunginkirjaston koti- ja laitospalvelut 1959-2009. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Kuuloliitto ry 2020a, Esteettömyys. Viitattu 28.11.2020, <https://www.kuuloliitto.fi/toiminta/esteettomyys/>

Kuuloliitto ry 2020b, Esteetön kuunteluympäristö. Viitattu 28.11.2020, <https://www.kuuloliitto.fi/toiminta/esteettomyys/kuunteluymparisto/>

Kuuloliitto ry 2020c, Esteetön tilaisuus. Viitattu 28.11.2020, <https://www.kuuloliitto.fi/toiminta/esteettomyys/esteeton-tilaisuus/>

Kuuloliitto ry 2020d, Kommunikaatio. Viitattu 28.11.2020, <https://www.kuuloliitto.fi/selkea-puhe-ja-huulioluku/>

Kuuloliitto ry 2020e, Viestinnän monikanavaisuus ja monimuotoisuus toteuttavat esteettömyyttä. Viitattu 28.11.2020, <https://www.kuuloliitto.fi/toiminta/esteettomyys/tekstitys/>

Kuurojen Liitto ry 2020, Viittomakielinen kirjasto. Viitattu 16.10.2020, <https://viittomakielinenkirjasto.fi/>

Kyöstiö, A. 2011. Kirjastoautotoiminnan 50 vuotta: Turun ykkösestä Konstaan. Helsinki: Avain/BTJ Finland Oy.

Laakso, L. 2010. Kirjaston kotipalvelutoiminta. Helsinki: BTJ Kustannus/BTJ Finland Oy.

Laki yleisistä kirjastoista 29.12.2016/1492.

Lähdesmäki, L. & Vornanen, L. 2009. Vanhuksen parhaaksi: Hoitaja toimintakyvyn tukijana. Helsinki: Edita.

Niemitalo, J. 2020a. Caritas-palvelukodin kirjastoprojekti. Yliopettaja, tutkintovastaava Oulun ammattikorkeakoulu. Sähköpostiviesti 20.02.2020.

Niemitalo, J. 2020b. Yliopettaja, tutkintovastaava Oulun ammattikorkeakoulu. Etäkeskustelu Adobe Connect -verkkokokousympäristössä 11.02.2020.

Näkövammaisten liitto 2020a, Esteettömyys. Viitattu 28.11.2020, <https://www.nkl.fi/fi/esteettomyys>
Näkövammaisten liitto 2020b, Opasteet, kohokyltit ja kohokartat. Viitattu 28.11.2020, <https://www.nkl.fi/fi/opasteet-kohokyltit-ja-kohokartat>

Näkövammaisten liitto 2020c, Rakennukset. Viitattu 28.11.2020, <https://www.nkl.fi/fi/rakennukset>

Näkövammaisten liitto 2020d, Valaistus. Viitattu 28.11.2020, <https://www.nkl.fi/fi/valaistus>

Näkövammaisten liitto 2020e, Värit ja kontrastit. Viitattu 28.11.2020, <https://www.nkl.fi/fi/varit-ja-kontrastit>

Näkövammaisten liitto 2020f, Ympäristö. Viitattu 28.11.2020, <https://www.nkl.fi/fi/ymparisto>

Oulun kaupunginkirjasto 2020a, Kirjastossa tapahtuu. Viitattu 22.02.2020, <https://www.ouka.fi/oulu/kirjasto/tapahtumat>

Oulun kaupunginkirjasto 2020b, Kuulo- ja lukemisrajoitteiset asiakkaat. Viitattu 22.02.2020, <https://www.ouka.fi/oulu/kirjasto/kuulo-ja-lukemisrajoitteiset-asiakkaat>

Rakastan kirjastoa: Tarinoita lukijoilta. 2015. Toim. S. Saarinen & K. Tiirikainen. Helsinki: Avain/BTJ Finland Oy.

Räsänen, R. 2018. Hyvää elämänlaatua ikääntyneille: Käytännönläheistä tietoa vanhusten hoito- ja palvelutyöhön. Keuruu: Printek.

Räsänen, R. & Valvanne, J. 2017. Vanhustyö tarvitsee uudenlaista johtamista – tavoitteeksi asiakkaan hyvä elämänlaatu. Teoksessa J. Kulmala (toim.) Parempi vanhustyö. Menetelmiä johtamisen kehittämiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Suikka, M. 2017. Ifla haluaa suomalaisen kirjaston arvot kartalle – äänestys päättyy pian! Viitattu 07.07.2020, <http://suomenkirjastoseura.fi/artikkelit/ifla-haluaa-suomalaisen-kirjaston-arvot-kartalle-aanestys-paattyy-pian/>

Tampere 2020a, Kirjaston kotipalvelut. Viitattu 22.02.2020, <https://www.tampere.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kirjastot/aukiolot-ja-yhteystiedot/kirjaston-kotipalvelut.html>

Tampere 2020b, Kirjastossa tapahtuu. Viitattu 22.02.2020, <https://www.tampere.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kirjastot/kirjaston-tapahtumat.html>

Terveystalo 2020, Näön heikkeneminen. Viitattu 22.11.2020, <https://www.terveystalo.com/fi/Palvelut/Silmataudit-ja-leikkaukset/Silmasairaudet/Naon-heikkeneminen/>

Tilastokeskus 2019, Liitekuvio 3. Väestö iän mukaan 1900–2018 ja ennustettu 2019–2070. Viitattu 19.11.2020, https://www.stat.fi/til/vaenn/2019/vaenn_2019_2019-09-30_kuv_003_fi.html

Tilastokeskus 2018, Liitetaulukko 1. Väestö ikäryhmittäin koko maa 1900 – 2070. Viitattu 19.11.2020, https://www.stat.fi/til/vaenn/2018/vaenn_2018_2018-11-16_tau_001_fi.html

Tuohino, S. 2008. Syrjäseutujen kirjasto”auto”palvelut kotiovelle. Viitattu 20.07.2020, https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/kirjastoautopalvelut_kotiovelle.pdf

Turku 2020, Tapahtumahaku. Viitattu 22.02.2020, <http://kalenteri.turku.fi/events/event-search/section/8413>

Väestöliitto 2019, Helmi 2019 Tietovuoto. Viitattu 19.11.2020, https://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tietovuodot/helmi-2019-tietovuoto/

Walker, M. 2018. Why We Sleep: The New Science of Sleep and Dreams. Iso-Britannia: Penguin Books.

Yleisten kirjastojen neuvosto 2020, Kansalaisen kirjasto. Olennainen osa suomalaista osaamista.
Viitattu 07.10.2020, <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/yleisten-kirjastojen-suunta-2016-2020-web.pdf> , haettu 07.10.2020

- Aapeli: Vinski 1 ja 2 – Koko kaupungin Vinski, Vinski ja Vinsentti (kuv. Maija Karma)
- A.A. Milne: Nalle Puh (kuv. Ernest H. Shepard)
- A.A. Milne: Nalle Puh rakentaa talon (kuv. Ernest H. Shepard)
- Aili Somersalo: Mestaritontun seikkailut (kuv. Onni Mansnerus)
- Aisopos: Aisopoksen satuja – 56 eläintarinaa (suom. Werner Anttila, kuv. M. Maitland Howard)
- Aisopos: Eläinsatuja (Suomen pojille ja tytöille kertonut Olli Nuorto, kuv. Poika Vesanto)
- Anni Swan: Anni Swanin sadut (kuv. Rudolf Koivu ja Martta Wendelin)
- Anni Swan: Kaksi pikku miestä (kuv. Rudolf Koivu)
- Antoine De Saint-Exupéry: Pikku Prinssi (tekijän kuvittama)
- Astrid Lindgren: Pekka Peukaloinen (kuv. Eva Billow)
- Elsa Beskow: Auringonmuna (tekijän kuvittama)
- Elsa Beskow: Satukirja (tekijän kuvittama)
- Elsa Beskow: Satuvakka (tekijän kuvittama)
- Elävä kannel – Suomalaisia kansansatuja (vanhoista kätköistä poiminut ja uudelleen kertonut Raul Roine, kuv. Soini Talaskivi)
- Grimmin satuja – I ja II (suomennos, kuv. Rie Cramer)
- H.C. Andersen: Keisarin uudet vaatteet (kuv. Gustav Hjortlund)
- H.C. Andersen: Kootut sadut ja tarinat I osa (kuv. V. Pedersen ja L. Frölich)
- H.C. Andersen: Ruma Ankanpoika (kuv. Gustav Hjortlund)
- H.C. Andersen: Satakieli (kuv. Gustav Hjortlund)
- H.C. Andersen: Sikopaimen (kuv. Gustav Hjortlund)
- H.C. Andersen: Todellinen prinsessa ja Se on ihan tosi (kuv. Gustav Hjortlund)
- H.C. Andersen: Tulukset (kuv. Gustav Hjortlund)
- Jänis Vemmelsäären seikkailuja (suomeksi kertonut Anni Swan)
- Heinrich Hoffmann: Jörö-Jukka – eli iloisia juttuja ja hullunkurisia kuvia (näköispainos Gummeruksen 1922 julkaisemasta laitoksesta)
- Heinrich Hoffmann: Jörö-Jukka – tai hauskoja tarinoita ja huvittavia kuvia (tekijän kuvittama)
- Helmi Krohn: Olipa kerran – Satuja lapsille (kuv. Gunnel Wahlfors)
- Hölmöläiset – Suomen kansan tarinoita Hölmölän väen elämästä ja seikkailuista (toim. Olli)
- Hölmölän kylä - Kertomus hölmöläisten merkillisistä keksinnöistä seikkailuista ja erinomaisesta viisaudesta (kansansatujen mukaan ketjuksi vapaasti lisäillen tarinoinut Eero Salola, kuv. Helga Sjöstedt)

Lasten aarreaitta – IV osa (toim. Tauno Karilas ja Olli Nuorto, kuv. Asmo Alho, Doris Bengtström, Eila Koskinen-Krusberg ja Ellan Streng)

Lukutoveri I – Lisälukemisto kansakoulun III ja IV luokalle (toim. Inkeri Laurinen ja Antero Valta-
saari, kuv. Pirkko Varjo)

Lukutoveri II – Lisälukemisto kansakoulun III ja IV luokalle (toim. Inkeri Laurinen ja Antero Valta-
saari, kuv. Pirkko Varjo)

Mika Waltari: Kiinalainen kissa – ja muita satuja

Oiva Paloheimo: Tirlittan – orpoyttö ihmisten ihmemaassa (kuv. Rolf Sandqvist)

Poika ja Pohjatuuli – Suomalaisia kansansatuja (vanhoista kätköistä poiminut ja uudelleen kertonut
Raul Roine, kuv. Risto Mäkinen)

Satuprinsessa IX – tarulipas pienille tytöille (toim. V. Hämeen-Anttila)

Satuprinssi X – tarulipas pienille pojille (toim. V. Hämeen-Anttila)

Suomen kansan satuja (nuorisolle kertonut K. Merikoski, kuv. Erkki Tuomi)

Suomen kansan satuja (valikoinut Katri Vala, kuv. Tapio Tapiovaara)

Suomen kansan satuja ja tarinoita (toim. Eero Salmelainen, kuv. Heljä Lahtinen)

Suomen kansan seikkailusatuja (kirjoittanut Iivo Härkönen, kuv. Rudolf Koivu ja Onni Muusari)

Tuhannen ja yhden yön tarinoita (toim. Helmi Krohn, kuv. Louis Moe)

Yrjö Kokko: Pessi ja Illusia – satu (tekijän kuvittama)

Z. Topelius: Lukemisia lapsille – Ensimmäinen osa (I-IV kirjat) (suomalaisten ja ruotsalaisten taitei-
lijain kuvittama)

Z. Topelius: Lukemisia lapsille – Toinen osa (V-VIII kirjat) (suomalaisten ja ruotsalaisten taiteilijain
kuvittama)